

Motivace, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku

Simona Zetková

Bakalářská práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Simona Zetková**
Osobní číslo: **H140490**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Motivace, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti gerontagogiky, vzdělávání a kvality života seniorů.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému a hypotéz.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace a ověření hypotéz.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENEŠ, Milan. Andragogika. Praha: Eurolex Bohemia, 2014. ISBN 80-86432-23-8.

ČORNANIČOVÁ, Rozália a Anna PETŘKOVÁ. Gerontagogika. Úvod do teorie a praxe edukace seniorů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

ČORNANIČOVÁ, Rozália. Edukácia seniorov. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998. ISBN 80-223-1206-1.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. Edukace seniorů: Geragogika a Gerontodidaktika. Praha: Grada, 2015. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

28. listopadu 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2018

Ve Zlíně dne 28. listopadu 2017

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

16. 02. 2018

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá vzděláváním seniorů. Práce je rozdělená na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou definovány pojmy, které souvisí se stárnutím a stářím. Objasňujeme problematiku celoživotního vzdělávání seniorů. Specifikujeme formy vzdělávání seniorů. V praktické části je popsán kvantitativní výzkum, ve kterém zjišťujeme motivaci, bariéry v dalším vzdělávání a v čem spatřují senioři přínos studia.

Klíčová slova: stáří, motivace, bariéry, senior, vzdělávání seniorů, možnosti vzdělávání

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the education of seniors. The thesis is divided into a theoretical and practical part. The theoretical part defines concepts related to aging and old age. We clarify the issues of lifelong learning for seniors. We specify forms of seniors' education. The practical part describes quantitative research in which we find motivation, barriers to further education and what the seniors see as the contribution of study.

Keywords: age, motivation, barriers, senior, senior education, education

*Člověk má vědět, co bude dělat,
až nebude moci dělat to,
co dělá dosud.
Niall Ferguson*

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Haně Včelářové za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup i připomínky k této bakalářské práci. Poděkování patří rovněž mé rodině a přátelům za podporu a trpělivost po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	5
I TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	7
1.1 STÁŘÍ	8
1.2 STÁRNUTÍ A JEHO PROCES	9
1.2.1 Biologické stárnutí	9
1.2.2 Psychické stárnutí.....	10
1.2.3 Sociální stárnutí.....	11
1.3 SENIOR, ROLE SENIORA, KVALITA ŽIVOTA SENIORŮ	12
2 ŽIVOTNÍ POSTOJ K VLASTNÍMU STÁŘÍ	14
3 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	15
3.1.1 Zájmové vzdělávání	17
3.2 ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	18
3.3 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	19
4 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	21
4.1 UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU - U3V	21
4.2 AKADEMIE TŘETÍHO VĚKU - A3V.....	22
4.3 VZDĚLÁVACÍ CENTRA (KNIHOVNY, KLUBY DŮCHODCŮ, SENIORSKÁ CENTRA)	23
5 MOTIVACE A BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	24
5.1 MOTIVACE SENIORŮ	26
5.2 BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	28
5.3 CHARAKTERISTIKA KNIHOVNY KOPŘIVNICE	29
6 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
7 METODOLOGIE.....	33
7.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	33
7.1.1 Popis výzkumu	36
8 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	37
8.1 ANALÝZA VÝZKUMNÝCH PROBLÉMŮ A VERIFIKACE STANOVENÝCH HYPOTÉZ.....	47
8.1.1 Vliv pohlaví na četnost výskytu bariér.....	48
8.1.2 Vliv přínosu v životě na postoj ke stárnutí.....	51
8.1.3 Vyhodnocení četnosti motivačních faktorů ve vzdělávání u seniorů.....	53
9 SHRUTÍ EMPIRICKÉ ČÁSTI.....	55
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	57
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	60
SEZNAM GRAFŮ	61
SEZNAM OBRÁZKŮ	62
SEZNAM TABULEK.....	63
SEZNAM PŘÍLOH.....	64

ÚVOD

Každá firma, která chce v dnešní „moderní“ době prosperovat a být konkurenceschopná, musí svůj nejvzácnější kapitál neustále rozvíjet, aktualizovat a držet krok se společenskými, ekonomickými a technickými změnami. A co je pro podnik nejvzácnější kapitál? Přece vlastní zaměstnanci. Vzdělávání a rozvoj vlastních zaměstnanců je nutným předpokladem nejen k osobnímu rozvoji každého z nich, ale i k rozvoji podniku a společnosti jako celku. Systém moderního podnikového managementu se zabývá nemalou měrou motivací zaměstnanců. Každá organizace, která se chce úspěšně rozvíjet, chce zaměstnávat především vysoce motivované zaměstnance. Je všeobecně známo, že demotivovaní zaměstnanci mají nízkou produktivitu práce, nízkou pracovní morálku, nevykonávají svou práci kvalitně a stojí firmu nemalé peníze. I když lidskou sílu v dnešní době převážně nahrazují stroje, prosperující firmy vědí, že lidská síla je pro podnik důležitá, že motivovaní zaměstnanci jsou jedním z hlavních klíčů k úspěchu a díky nim může firma nabízet velmi kvalitní výrobky a služby.

O fenoménu motivace se v dnešní době nejen často píše, ale i mluví. S motivací se také často skloňuje pojem bariéry. Protože pokud eliminujeme tyto vzdělávací nedostatky, můžeme modifikovat stávající motivační program v podniku a tím v zaměstnancích podněcovat angažovanost do práce. Protože spokojení zaměstnanci odvádějí kvalitnější práci a mají větší produktivitu práce.

Smyslem této bakalářské práce je charakterizovat fenomén podnikového vzdělávání a popsat faktory, které pozitivně ovlivňují vzdělávání zaměstnanců, ale také uvést faktory, které efektivitu tohoto vzdělávání snižují. Kromě definování základních pojmů je cílem teoretické části postihnout specifika podnikového vzdělávání, bariéry a motivaci související se vzděláváním zaměstnanců.

V empirické části si klademe za cíl charakterizovat metodiku vlastního výzkumu a prezentovat vlastní studii, ve které se zabýváme vlivem typu pracovní pozice a druhu motivace zaměstnanců na bariéry ve vzdělávání.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V úvodu této bakalářské práce zabývající se problematikou vzdělávání seniorů a jejich motivací je důležité si položit otázku „Proč se zabývat vzděláváním seniorů?“.

Odpověď se sama nabízí. Problematika stárnutí a seniorů je fenomén dnešní doby. Společnost na celém světě řeší jak se vypořádat se stárnoucí populací. Je to období kdy už je ukončené profesní uplatnění a začíná období změn nejen v postoji k hodnotám, ale také v rolích. Důchodový věk je mylně charakterizován jako prázdnota, protože senioři nevědí jak naložit s volným časem a jak si naplánovat svou celodenní aktivitu. (<http://casopis.vsehrd.cz/2010/06/vybrana-problematika-stari-v-cr>, 31. 1. 2018)

S ohledem na tuto problematiku je proto důležité si vymezit základní pojmy související s touto problematikou a které nás budou provázet celou bakalářskou prací.

V této kapitole si vymezíme pojem senior - skloňovaný v této práci ve všech pádech. Dále je důležité si vymezit pojem stáří a definovat jeho charakteristiku procesu změn, které se nevyskytují jen ve fyzických schopnostech seniorů. Změny nacházíme i ve vývojové fázi – stáří - finální stav stárnutí.

Pojmy senior, stáří a stárnutí jsou významné v České republice především vstupem do EU, kde problematika aktivizace seniorů je jednou z důležitých otázek. Jedná se především o zvyšování kvality života této cílové skupiny ve společnosti a to zjišťováním jejich potřeb. Heteš (2011, s. 26) si pokládá otázky související s prodlužováním věku a tím i s dosahováním vyššího věku. Jsou to otázky zabývající se efektivním využíváním zkušeností, uplatněním v zaměstnání. Důležitá je také etika v zaměstnání tzn. poměr zaměstnavatel-zaměstnanec (Jaká je šance přijetí seniora do zaměstnání? Bude i nadále pracovat? Pokud ne, tak z jakého důvodu? Nejedná se o diskriminaci? Jaké jsou platové podmínky? „Plat na černo, nebo legální“ apod.). Nutno zde zahrnout i otázky řešící ekonomický status a potřeby seniora.

Hlavní předpoklad pro to, aby se začalo o čemkoli hovořit je, vědět jak se na problém zeptat, pak jej různě definovat a nakonec správně pojmově vymezit.

Následující podkapitoly se budou věnovat pojmům stáří, stárnutí, změny ve stáří a senior.

1.1 Stáří

Člověk začíná stárnout již po narození. Pokud bychom to chtěli vyčíslit, tak asi čtvrtinu života procházíme procesem dospívání a tři čtvrtiny procesem stárnutí.

Dle Mühlpachra (2001, s. 18) je stáří ... „*nejen genetickou involuční změnou*“ ..., ale také... „*změny sociálního charakteru, choroby, životní způsob a životní podmínky*“... Nelze jednoznačně určit, zda změny fyzické, psychické, sociální nebo všechny dohromady charakterizují skutečné stáří člověka. Proto tento proces Mühlpachr (2001, s. 18) charakterizuje jako ... „*plynulý a individuální*“ Dnešní životní styl, vyspělá zdravotní péče a také společnost může u některých jedinců způsobit, že v životě vážně nezaznamenají přechody do jednotlivých etap života. Takový přechod Haškovcová (2010, s. 16) označuje jako „*měkké kontinuum*“.

Stáří lze dle Vágnerové (2000, s. 492) dělit na rané, které začíná po 60-tém roku života a na pravé stáří začínající po 70-tém roku života. Na děsivost a odpudivost ze stáří upozorňuje Říčan (2005, s. 276), který tento jev spojuje s dnešní dobou. Je to doba zbavující iluzi elixíru věčného mládí na straně jedné a doba všemohoucího kosmetického průmyslu na straně druhé. Dalším negativem je ovlivňování negativně laděnou literaturou, která pojednává o stáří jako o smutku, strachu ze smrti, z nemocí. Tímto negativismem se odsouvá a zastihuje ... „*zdravé, normální stáří*“.... Problematikou obav ze stáří se také zabývá Haškovcová, která poukazuje na to, že lidé v současnosti nechtějí o stáří ani hovořit ani stárnout. (Haškovcová, 2010, s. 9).

Světová zdravotnická organizace WHO doporučuje členit druhou polovinu života dle tzv. patnáctileté periodizace. Toto dělení využívá také Mühlpachr:

45 – 59 let	střední věk,
60 – 74 let	počínající, časné stáří, senescence, mladý senior,
75 – 89 let	vlastní stáří, senium, kmetský věk, starý senior,
90 a více let	dlouhověkost, patriarchium, velmi starý senior (Mühlpachr, 2004, s. 21).

Současná společnost považuje za starého člověka, člověka, který dosáhl důchodového věku. V praxi to znamená člověk ve věku 65-ti let. Vzhledem k tomu, že se neustále zvyšuje věková hranice odchodu do penze, dochází k posunu věkového pásma etapy stáří.

Prožití spokojeného stáří lze, dle odborníků, pouze v případě, že člověk rozumí vlastnímu stáří. Znamená to připravenost na duševní a tělesní změny přibývajících s roky. Člověk,

který si udržuje aktivní život a společenské uplatnění je schopen se s těmito problémy lépe vyrovnat.

1.2 Stárnutí a jeho proces

Stárnutí je velmi individuální proces, kde dochází k postupnému úpadku tělesných funkcí. Tato skutečnost se projevuje funkčními změnami a v nemalé míře také změnou stavby organismu. Individuálnost tohoto procesu spočívá především vzájemným působením zděděných genů a vlivu prostředí (VÁGNEROVÁ, 2000, s. 448).

Pro Pacovského (1990, s. 30) je stárnutí přechodná vývojová perioda mezi dospělostí a stářím. Poukazuje na to, že v procesu fyziologického stárnutí dochází ke strukturálním a funkčním změnám regresivního charakteru. Tyto změny jsou nevratné a nelze je opakovat. Stárnutí dle Pacovského podléhá formativnímu vlivu prostředí.

Charakteristika stárnutí dle Haškovcové (2010, s. 100) spočívá v jeho specifčnosti, individualitě, nenávratnosti a neopakovatelnosti. Hlavním měřítkem stárnutí je převážně chronologický věk. Při porovnávání tohoto věku u více jedinců je Haškovcová charakteristika nejvíce zřejmá v sociální a biologické etapě stárnutí.

Každý živý tvor stárne. Organismy se opotřebovávají a tím dochází k jejich defektu, což je příčinou snížené činnosti a výkonnosti. Čím starší organismus, tím nižší schopnost regenerace. I když je tento proces nezastavitelný, lze jej zpomalit- správná a přiměřená aktivita a rozumná životospráva.

Ve stárnutí rozlišujeme věk:

- kalendářní - věk dle data narození
- funkční - skutečný funkční potenciál člověka

Funkční věk je rozčleněn do třech oblastí, a to: biologické stárnutí, psychické stárnutí, sociální stárnutí.

1.2.1 Biologické stárnutí

Biologické stárnutí je charakterizováno oslabením a zpomalením funkcí většiny orgánů v lidském těle. U každého jedince tento proces se projevuje individuálně. Bývá převážně ovlivněn genetikou, životním stylem a vlivem vnějšího prostředí. Pacovský (1990, s. 29) charakterizuje proces biologického stárnutí v mezi 60- 75 věkem života. Je to období kdy se viditelně mění postava, ochabuje svalstvo. Také je charakterizován výskytem vrásek, šedin a snížením adaptačních schopností. V tomto procesu také stárne zrak, sluch, hmat, čich a chuť.

Toto stárnutí orgánů značně ovlivňuje život seniorů. Především úbytkem funkcí smyslových orgánů je život seniorů ovlivněn. Kvalita života seniorů je také ovlivněna snížením pracovního výkonu, omezením volnočasových aktivit seniorů. Mimo jiné se senioři uchylují k určité sociální izolaci, která je způsobená omezením komunikačních schopností. Dle Vágnerové (2007, s. 313) senioři v tomto období reagují na tyto změny neustálými stížnostmi a těmito somatickými steskami si chtějí vynutit pozornost. Je to běžná reakce, která se u seniorů vyskytuje. Tím, že neustále zdůrazňují své zdravotní problémy a jsou zaměřeni na své vlastní tělo, si komplikují své sociální postavení. Neustále si stěžující osoby bývají považovány za nepříjemné a obtížné. Tyto nepříjemné aspekty Ondráková (2012, s. 18) považuje pro mladší generaci jako oprávněné obavy ze stárnutí a z etapy stáří. Tím, jak se zhoršuje zdravotní stav, roste počet neaktivních seniorů.

1.2.2 Psychické stárnutí

Během procesu stárnutí nedochází pouze ke změnám biologickým, ale také ke změnám psychickým. Nejčastěji je zaznamenáno zhoršení se paměti, především té krátkodobé. Paměť dlouhodobá žádné vážné změny nezaznamenává. Vzpomínky z dětství jsou stále uchovávány, i když je zde určité zkreslení, jak emoční tak obsahové (LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 2006, s. 204).

Tím, jak se snižuje paměťová schopnost, dochází k postupnému zhoršování učení se, a tak se prodlužuje délka k naučení se. U psychického stárnutí je zasažena citová oblast. Radost a nadšení není prokazováno bouřlivě. Dokážou však určité situace řešit a hodnotit s rozvahou a klidem. Starší lidé jsou však více citově zranitelní, potřebují větší ohled a citové porozumění.

Jak uvádí Vágnerová (2000, s. 453) je tento úbytek schopností u každého jedince individuální. Opět zde hraje určitou roli genetika, dále zdravotní stav, zkušenosti a postoj k duševní činnosti. Paměť je pro fungování člověka důležitá. Pokud paměť přiměřeně funguje, člověk neztrácí identitu a stále ví kdo je.

Pacovský (1994, s. 40) upozorňuje na skutečnost, že změny ve stáří nemají pouze negativní charakter (snížená vitalita, zvýšená úzkost, omezená tvůrčí schopnost). Jsou oblasti, které se nemění, např. intelekt, slovní zásoba, jazykové dovednosti. V tomto období se zlepšuje trpělivost, vytrvalost, schopnost úsudku.

1.2.3 Sociální stárnutí

Během stáří dochází také ke změnám v sociální oblasti života. Zásadním a hlavním krokem je především ukončení aktivní pracovní činnosti a tím odchod do důchodu. Je to etapa, která přináší změny ovlivňující život seniora. Dochází zde převážně ke změně sociálních rolí doposud zastávaných. V nemalé míře se také mění způsob života a ekonomická situace. Márová (1985, s. 140) píše: *„Práce a povinnosti jsou pro starého člověka důležité, udržují jeho duševní i tělesné síly, ale musí být přiměřené. Přílišné zatížení ovlivňuje i duševní stav, časté nepříjemnosti nebo selhání starého člověka deprimují a berou mu i ten poslední zbytek jistoty.“*

Důležitým faktorem, ovlivňujícím průběh stáří je rodina seniora a jeho přátelé. Nezáleží na síle vztahů, ale dle Langmeiera (2006, s. 204), je zde velice důležitý význam rodiny. Citové vazby jsou pro seniora v tomto období velice důležité. Tyto vazby představují pro seniora jistotu, pocit potřebnosti a sounáležitosti.

Pomoc seniorů rodině dle Vágnerové (2007) zaznamenáváme převážně v raném stáří. S přibývajícím roky dochází k obratu rolí. V praxi to znamená, že senioři se stávají odkázaní na své děti a jejich pomoc. Dalším důležitým faktorem jsou koníčky a zájmy, kterým se senioři mohou věnovat. Pro příjemné prožití stáří je vlastní aktivita, koníčky, zájmy, čas strávený se svými blízkými velice důležité. Také navazování novým přátelských vztahů, seberozvoj jsou velice pozitivními faktory pro kvalitu života.

Co se týče ekonomické jistoty, tak pro seniory je víc než důležitá. Tzv. finanční autonomie je seniory vnímána jako schopnost se o sebe materiálně postarat a nebýt na nikom závislý. Jistota, mít dostatek peněz na živobytí, je pro ně velice důležitá. V opačném případě Příbyl (2015, s. 51) poukazuje na výskyt úzkostných stavů a strachu z budoucnosti. Bohužel tato finanční nezávislost zapříčiňuje velmi skromný způsob života s omezením výdajů na stravu a bydlení. Ekonomická situace je pro seniora velice citlivá problematika, zejména u těch co trpí finančními problémy.

Vágnerová (2007, s. 359) uvádí, že postoj k odchodu do důchodu i s jeho sociálním dopadem je genderově odlišen. Rozdíl je převážně v druhu atraktivity. U mužů se převážně vyskytuje změna sociální atraktivity, zapříčiněnou ztrátou profese - odchodem do důchodu, jako problémová změna. U žen tato ztráta nemá na sociální atraktivitu tak velký dopad, protože se ve svém životě musely již v předchozích obdobích vyrovnat např. se změnou tělesné atraktivity.

1.3 Senior, role seniora, kvalita života seniorů

Najít správnou definici pojmu senior není jednoduché. Odborníci ani široká veřejnost nezastávají stejný názor v oblasti začlenění osob do této kategorie. Shoda se objevuje pouze v úhlu pohledu na seniorský věk jako na stáří.

Jak jsme již stáří charakterizovali výše jako jednu z posledních etap lidského života doprovázených psychologickými, biologickými a sociálními změnami. V tomto období nastupuje fáze, ve které dochází k úbytku energie, k omezení, oslabení a k atrofii funkcí organismu. S věkem, ale také přichází moudrost, nadhled a pocit naplnění a relativní svobody. Bohužel také nastupují období životních ztrát (Vágnerová, 2007, s. 299).

Při zamyšlení nad pojmem senior se naskýtá několik otázek jako: „...„*Jaké to tedy je – být starý? A je člověk starý od chvíle, kdy se stane starobním důchodcem? Jaké je vlastně stáří, jak je prožíváme a jak bychom je prožívat měli? Každý člověk stárne. Toto elementární tvrzení je všeobecně známé a uznávané. Ostatně lidé říkají, že stárnutí a stáří, stejně jako smrt, jsou jedinou spravedlivou jistotou, kterou máme...*“ (Haškovcová, 2010, s. 16).

Odpověď na výše položené otázky zde nejsou jednoznačné. Důvodem jsou již několik let stále měnící se životní úroveň a životní styl. V porovnání se současností můžeme dle Haškovcové (2010, s. 141) říci, že senior dnešní doby vypadá nejen lépe, ale také je zdravější a vitálnější. S touto všeobecnou hypotézou se však nesmíme spokojit, protože musíme brát ohled na individuálnost člověka. Tuto individuálnost odborníci nazývají během života popřípadě životní dráhou (lifespan, overthelifespan).

Při sestavování psychického profilu se dopouštíme chyby v tom, že spoustu připsaných vlastností ke stáří se nevztahují k věku, ale k individualitě osobnosti. Není proto zvláštností, že spoustu odborníků doporučuje v první řadě poznat životní dráhu jednotlivce a poté sestavit z pravidelných nebo vysoce četných prvků celkovou charakteristiku seniora.

V dnešní době se za seniora považuje osoba, která má s ohledem na kalendářní věk nárok na starobní důchod. Osoba pobírající starobní důchod - starobní důchodce - starý člověk. Fakt je, že lidé chápou odchod do důchodu jako začátek stáří. Autoři poukazují na obtížnost stanovení počátku stáří, ve kterém se jedinci stávají seniory. Mezí kdy začíná důchodový věk, se díky demografické charakteristice populace mění. Tato cílová skupina se nedá v současné době charakterizovat jako soudržná sociální skupina. Považujeme ji za skupinu charakterizovanou odlišnými znaky jednotlivců. Mezi tyto znaky zahrnujeme: věk, stav, rodinné zázemí, finanční příjem, aktivní přístup k životu s ohledem na výši věku. Adapto-

vat se na stárnutí je u každého seniora individuální. Odlišný průběh lze zaznamenat především po odchodu do důchodu, kdy nastává změna rolí. Přehodnocení rolí je závislé na hodnotách a postojích. Toto období se často chápe jako doba bez jasně vymezeného obsahu a obecně platného smyslu. Společnost vnímá tuto situaci jako splnění společenského úkolu a umožňuje senioru možnost rozhodování o dalším a svobodném využitím svého soukromého života podle svých představ. Toto rozhodování se však může stát pro seniora problémem, protože neví a nemá zkušenosti jak tuto situaci využít. Celý aktivní život jim byl organizován zaměstnáním a věnování se rodině. Nyní se dostavuje pocit prázdnoty, protože jim chybí předem naplánované trávení dne a volného času. Odchodem do důchodu se snižují pracovní povinnosti a zvyšuje se prostor pro volnočasový prostor. Problematika rozhodování a nejen o volném čase je v důchodovém věku hodně častá. Pokud chce být senior spokojený, musí se sám o to zapříčinit a tato skutečnost může být pro něj obtížná a nepříjemná. Odchod do důchodu může způsobit změny v životní pohodě a spokojenosti vlastního života, ale existují případy, kdy tato změna vůbec nenastane, nebo se dostaví jen v malém rozsahu. Pokud je změna minimální, nebo vůbec žádná, můžeme takového seniora považovat za vyrovnanou osobnost. Takto vyrovnaní lidé snadno přijímají vlastní stárnutí a změny spojené se stárnutím (Vágnerová, 2007, s. 356).

K tomu, aby aktivita seniorů zůstala stejná, popřípadě se zvyšovala různými novými činnostmi, je důležitá správná motivovanost a stimulace. Mezi podporující faktory můžeme zahrnout zájmovou činnost, pracovní aktivity, turistika, které vedou k další aktivizační činnosti. Stáří je etapa přinášející nové zkušenosti, se kterými se musí každý starší jedinec vyrovnat. Zda tuto etapu zvládne a jak záleží na každém jedinci.

Pro naši práci považujeme seniory od 60-ti let a výše.

2 ŽIVOTNÍ POSTOJ K VLASTNÍMU STÁŘÍ

Se zvyšujícím věkem se u seniorů projevuje potřeba vyšší citové vazby ke svému okolí a ke svým blízkým. Zároveň dochází k úbytku sil a energie, která je u seniorů s eliminací kontaktů a vztahů.

S ohledem na tuto situaci a stav Haškovcová (1990) začleňuje do kategorií postojů k životu.

Konstruktivní přístup – jedinec akceptuje realitu stárnutí, je optimistický, vstřícný, má radost ze života a aktivním přístupem dbá na udržení vlastní samostatnosti.

Strategie závislosti – jedinec akceptuje realitu, je relativně optimistický, ale pasivní. Využívá zdravotní a jiné obtíže k tomu, aby mohl manipulovat se svým okolím, nejčastěji s příbuznými. Citově vydírá rodinu.

Obranná strategie – této strategie využívá člověk, který v produktivním věku zastával vedoucí funkci a odmítá stárnout. Brání se tím, že odmítá odejít do penze i pod různými záminkami.

Strategie nepřátelství – V této formě strategie senior odmítá být starý a nechce se smířit se změnami, které s přibývajícím roky nastávají. Strategie je velice zatěžující jak pro seniора, tak pro jeho okolí. Nespokojenost s věkem, způsobem života, senior prožívá velmi těžce, v samotě, cítí pocit křivdy na něm napáchané.

Strategie sebenenávisti – Stáří považuje za něco strašného, katastrofického. Rezignují a pesimisticky se staví k vlastnímu stáří. U této skupiny seniorů převládá deprese, smutek.

V praxi nelze seniора se svým postojem a chováním zařadit do jedné strategie. Zařazení do těchto strategií se odvíjí individualitou jedince a jeho přístupem k vlastnímu stáří.

Výše jmenovanými strategiemi se zabývá více autorů, např. B. Bromleye popř. Langmeier. Ten také popisuje procentuální zastoupenou v těchto strategiích. Aktivní a optimističtí seniři jsou převážně zastoupeny ženami cca 20 % žijících na vesnici. Na druhém místě se umístili seniři obranné strategie cca 10 %. Je to skupina mužů, ale také úřednice a učitelky. 9 % zastupuje skupina seniorů ze závislé strategie, kde radost ze života jim naplňuje starost o vnoučata nebo sledování nekonečných seriálů (LANGMEIER, J., Vývojová psychologie, 2006, s. 344).

3 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

V současné době se vzdělávání neomezuje pouze na vzdělávání v dětském období a v období dospívání. Vzdělávání se neohraničuje povinnou školní docházkou a profesním vzděláváním, ale vzdělávání se týká všech cílových skupin. Celoživotní vzdělávání spojuje v jeden celek pedagogiku, andragogiku a gerontopedagogiku. Jsou to vědy, které mají společný zájem vzdělávat jedince během celého svého života, s ohledem na změny ve společnosti.

Celoživotní učení Barták (2008, s. 12) definuje dle Memoranda o celoživotním učení...*“veškeré účelné formalizované i neformální činnosti související s učením, které se průběžně realizují s cílem dosáhnout zdokonalení znalostí, dovedností a odborných předpokladů.”*

Vzdělávací politika na celém světě se snaží prosadit již několik desítek let koncepci celoživotně učícího se jedince. Stále více se dokazuje, že nelze využívat pouze vědomosti získané v dětství a v mládí. Tato situace reaguje na ekonomickou, technologickou a zaměstnaneckou politiku. Rychlost, jakou jde svět dopředu, je nutné zajišťovat vzdělávání všem, dle jejich potřeb, zájmu a věku (Průcha, 2009, s. 33).

Rozvíjet lidský potenciál v jakémkoli věku je hlavním cílem celoživotního vzdělávání. Proces vzdělávání je zaměřen tak, aby vzdělávané osoby se mohly dlouhodobě uplatňovat na pracovním trhu. Vzdělávaný se může svobodně a dobrovolně rozhodnout v čem se bude vzdělávat a rozvíjet. Vzděláváním ve firmách se převážně zabývá personální oddělení (Hartl P. a H. Hartlová, 2009, s. 687- 688).

Celoživotní vzdělávání týkající se cílové skupiny seniorů se svým obsahem hlavně zabývá zlepšením kvality života osob v tomto věku a zapojením do společenského dění, mezigenerační komunikací. Tyto aktivity mají za cíl zvýšit sebejistotu a sebeuplatnění ve společnosti.

Mühlpacher (2010, s. 18) charakterizuje celoživotní vzdělávání jako *...„proces opakovaného vstupu jedince na tzv. vzdělávací cestu“*.... Vzdělávací cesta znamená sled vzdělávacích stupňů, počínaje mateřskou školou přes základní školu a profesním vzděláváním, které bylo ukončeno.

Vzdělávání dospělých, v rámci celoživotního vzdělávání a učení se, se dělí:

- **náhradní školní vzdělání** – získání takového druhu a stupně vzdělání, které se běžně získává v příslušném věku (tzv. druhá vzdělávací šance),
- **další vzdělání**, které se dále dělí:

další profesní vzdělávání – pro subjekty s řádně ukončeným profesním vzděláním v průběhu počátečního vzdělávání. Jedná se o kvalifikační vzdělávání, rekvalifikační kurzy, školení se zaměřením na rozvoj znalostí a schopností pro určité profesní zařazení a pracovní uplatnění jedince,

občanské vzdělávání – zaměřené na formování vědomí práv a povinností osob, vytváří předpoklady pro kultivaci jedince jako občana, vytváří podmínky pro adaptaci na měnící se společenské podmínky. Zahrnuje problematiku právní, etickou, estetickou, politickou, občanskou apod.,

zájmové vzdělávání – uspokojuje vzdělávací potřeby jedinců v jednotě s jejich individuálním zaměřením. Dotváří osobnost jedince, umožňuje její seberealizaci ve volném čase. U nás realizováno především zájmovými organizacemi,

vzdělávání seniorů – umožňuje seniorům uspokojovat potřeby, kterým se dříve nemohli věnovat. Pověštinou má charakter kulturně – společenský, je velice žádoucí vzdělávací aktivitou seniorské populace (např. U3V, A3V apod.) (Barták, 2008, s. 11).

Celoživotní učení tvoří propojený komplex, jehož součástí jsou všechny eventuality učení v rámci struktury vzdělávání i mimo ni, s možností využití mnohočetných variant přechodů mezi vzděláváním a pracovní činností. To umožňuje rychle reagovat na požadavky trhu práce za současného získání kvalifikace a kompetence, v kterékoliv životní etapě jedince s využitím různých forem vzdělávání.

Celoživotní vzdělávání je realizováno v těchto formách:

- **formální vzdělávání** – jde o institucionalizované, organizované vzdělávání, jehož forma je vymezena právními předpisy. Realizované je především ve školských institucích (základní, střední škola apod.) a směřuje k získání určitého stupně vzdělání,
- **neformální vzdělávání** – zájmové a praxí získané vzdělávání, poskytované např. ze strany zaměstnavatele, neziskových organizací, soukromých vzdělávacích subjektů ve formě např. jazykových kurzů, rekvalifikačních kurzů, školení apod.,
- **informální vzdělávání** – získávání vědomostí a zkušeností v každodenním životě, jde o přirozenou součást života, která se uskutečňuje v prostředí rodiny, vrstevnické skupiny apod. Jedná se o vzdělávání neinstitucionalizované, zpravidla nesystematické, jehož součástí je např. sebevzdělávání (Barták, 2008, s. 13- 14).

Jakákoli vzdělávací forma je důležitá součástí celoživotního učení, má rovnocenný význam. I když donedávna převažovalo formální učení, které garantovalo získání certifikátu a kvalifikace. S aktuálností celoživotního učení se uváděly do praxe i neformální a informální učení. Obě formy nezajišťují certifikaci ani odbornou kvalifikaci, ale jsou důležitým spektrem metod a způsobů učení směřujících k dalšímu rozvíjení lidského potenciálu.

3.1.1 Zájmové vzdělávání

Palán (2002, s. 242) zahrnuje zájmové vzdělávání do oblasti dalšího vzdělávání. Je to vzdělávání, které pomáhá vytvářet předpoklad pro rozvoj osobnosti pomocí zájmů a uspokojování vzdělávacích potřeb dle vlastního osobního zaměření. Toto vzdělávání pomáhá k dotváření osobnosti a její hodnotové orientaci a zároveň umožňuje seberealizovat se ve volnočasových aktivitách. Vzhledem k rozmanitosti zájmů se nabízí široká nabídka zájmového vzdělávání. Jedná se o vzdělávání v oblasti všeobecné, kulturní, etické, filozofické, náboženské, sportovní, zdravotnické atd.

Zájmové vzdělávání je charakterizováno znaky odlišujícími se od ostatních typů vzdělávání dospělých. Tyto znaky dle Krystoň (2011, s. 39) poskytují dospělému potenciál obohacující edukační sféru novými aktivitami.

Krystoň (2011, s. 33 - 37) do těchto znaků zahrnuje: volnočasovou, dobrovolnost, vnitřní motivovanost, svobodnou volbu, orientaci na zájmy, potřeby s ohledem na obsahovost, tematičnost, formy a metody vzdělávání.

Šerák (2009, s. 52) vymezil charakteristiku zájmového vzdělávání takto:

- zájem
- volný čas
- dobrovolnost
- svoboda výběru
- místní příslušnost
- uspokojení potřeb
- pestrost obsahu
- neutilitárnost
- otevřenost
- aktivita

V současné době dochází ve společnosti k takovým změnám podmínek a nároků pro život, že vzdělávání se řadí mezi významné aktivity naplňující volný čas jedince (Knotová, 2008, s. 169).

3.2 Zájmové vzdělávání seniorů

A plnohodnotně trávit volný čas je důležitý v každém věku. Především seniorům je potřeba plánovat program. Rozdíl mezi mladou generací a seniory ve volnočasovosti tkví v tom, že mladí mají problém v hledání času na své vlastní aktivity, zatímco senioři považují správné trávení volného času za jednu ze svých priorit (Haškovcová, 2010, s. 179).

Významnost zájmového vzdělávání seniorů je především v usnadnění vyrovnat se se změnami přicházejícími s etapou stáří (ztráta blízkého člověka, izolace) a odchodem do důchodu. Mezi největší hrozby stáří Kalvach (1995, s. 19) považuje:

- smrt
- ztráta soběstačnosti, soukromí a autonomie
- ztráta důstojnosti a sebeúcty
- ztráta smyslu života
- osamělost
- nestrukturovaný a nenaplněný čas
- ekonomická nouze
- diskriminace, segregace

Tyto faktory jsou obsahem vzdělávání seniorů a tím se snaží zmírňovat stavy při řešení situací plynoucích s etapou stárnutí. Právě vzdělávání dle Határa (2005, s. 59) pomáhá kultivovat a rozšiřovat nabyté vědomosti, poznatky a zkušenosti.

Cíl výchovy a vzdělávání Fižová (2004, s. 14) vidí v přípravě na osobním podílení se na životě. V praxi to znamená, že starší člověk - senior nemá zůstat sám a uzavírat se do sebe. Podobně vzdělávání seniorů charakterizuje také Čornaničová (2007, s. 5), kde osobní rozvoj podporuje aktivitu ve stáří, smysluplné využití volného času. Vzdělávání a výchova seniorů se také snaží realizovat životní šance, uplatňovat tvořivé schopnosti a pomáhat se orientovat v rychle měnících se situacích v současnosti.

Haškovcová (2010, s. 124) předkládá tvrzení...*„Právě penzionovaný starý člověk často narazí na „prázdnou“ a odtržení od předchozích etap života“ ...* Znamená to, že začátek důchodu vidí senior v pořádném odpočinku v tzv. nicnedělání, ale časem zjišťuje, že tento styl odpočinku jej neuspokojuje. A tuto problematiku se snaží společnost řešit vzděláváním.

Co motivuje seniory se dál vzdělávat? Dle odborníků se jedná o více potřebách, které spolu souvisí. V porevoluční době roku 1989 byl seniory převážně udáván politický důvod. Jako

hlavní motiv Matýsková (2004, s. 111) uvádí aktivní prožití volného času, seberealizaci, rozšíření si nových obzorů a učení se novým dovednostem.

Hlavním a důležitým posláním Čornaničová (2007, s. 16) shledává ve společenské podpoře ve stáří, v integračním prvku mezigenerační solidarity a v pomoci pochopení stáří jako součásti lidského života. Toto poslání by mělo vést k respektování starší generace mladší generací.

Obecné poslání vzdělávání Srnec (1995, s. 39) shrnuje do hesla ROSA:

R – *racionální postoj* – rozumět svému stárnutí, být informováno nevyhnutelných o změnách, anticipovat je, připravit se na ně, ...

O – *orientace na budoucnost* – plánovat (v krátkodobé perspektivě), posilovat radostná očekávání, umění „na něco se těšit“,...

S – *sociální kontakty* – pěstovat přátelské vztahy, přijímat a dávat lásku, zajímat se o dění kolem, dosahovat společenského uznání, ...

A – *aktivita* – pravidelná činnost duševní a tělesná, hobby, koníčky,...

Co představuje vzdělávání seniorů dnes? Představuje mimořádně společensky důležité téma, které dokazuje, že senioři již nejsou skupinou na okraji společnosti. V budoucnu dle Šeráka (2009, s. 188) bude tato cílová skupina zastávat jedno z významných postavení ve společnosti.

3.3 Specifika vzdělávání seniorů

Ve stáří se začínají vyskytovat regresivní procesy, které negativně ovlivňují vzdělávání seniorů. Haškovcová (2010, s. 146) se zaměřuje především na poruchu koncentrace pozornosti - všípivost a poruchy paměti - výbavnost. Při správné motivovanosti, tréninku a využití pomůcek mohou senioři tyto nepříjemné projevy zmírňovat. Další faktor, na který poukazuje Matýsková (2003, s. 113) je omezená pozornost a vyšší výskyt únavy. V těchto případech je důležité plánování přestávek, rozmanitost přednášek, popř. praktické aktivity. Musíme však dbát na to, aby nedocházelo k rychlému střídání aktivit. Toto střídání je ve stáří náročnější na přepínání pozornosti.

Principy, které jsou dle Matýskové (2004, s. 113) důležité ve vzdělávání seniorů a měly by se respektovat, jsou: názorné praktiky, srozumitelný výklad, mírnější tempo přednášek nebo poznatků, citlivost ve vedení diskusí, trpělivost a respekt.

Již okolo 50- ti let začínají osoby využívat stereotypních návyků. Tato skutečnost má svou pozitivní stránku (zkušenost), ale také stránku negativní (přehnaná kategorizace a dogma-

tismus). Haškovcová (2010, s. 147-150) hovoří o těžko určitelné hranici. Nicméně s poklesem schopnosti adaptace se musí vždy počítat. Tento pokles je charakteristický projevem nejistoty, nedůvěry a konzervativností.

Zkušený lektor ví, že jeden z nejdůležitějších úkolů je právě získávání důvěry. Vědí, že důvěra se lépe získává... „*mezi svými*“, *neboť senioři často cítí mnohem bezpečněji a lépe – stávají se vlastně spojenci ve světě, který pomalu a jistě patří jiným*“ ...

Se stárnutím, se senioři více začínají věnovat historii, začínají bilancovat nad svým životem a tím také více filozofují. Mají větší smysl pro detail a vytěsňují nepodstatné věci. Touto hierarchizací může senior dosáhnout vysokého rozvoje svých vědomostí týkajícího se oboru věnovanému ve svém životě. Tato skutečnost charakterizuje seniory jako ideální vzdělávací cílovou skupinu - nadšenost k tématu a zvýšený zájem. Dalším pozitivem je trpělivost, rozvážnost, životní nadhled a odpovědnost. Výsledky výzkumů však poukazují na skutečnost, že u seniorů kromě vyskytujících se negativ je zaznamenaný zvýšený intelekt.

4 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

V současné době si senioři mohou vybírat z široké škály možností vzdělávání. Ovšem toto vzdělávání je limitováno místem bydliště seniora. Rozlišujeme možnosti vzdělávání nabízené ve městech, které disponují vysokými nebo středními školami a místy bez vzdělávacích institucí. V těchto oblastech přebírají vzdělávací aktivity seniorská centra, kluby seniorů, knihovny, kulturní střediska a informační centra.

My si nyní některé vzdělávací instituce nabízející vzdělávání pro seniory popíšeme.

4.1 Univerzity třetího věku - U3V

Vznik první U3V je evidován ve Francii. Pierre Vellase název spolu se vznikem použil v letech 1972- 1973 v Toulouse. Profesor práv a akademických věd na této univerzitě vytvořil podmínky pro vzdělávání seniorů. Toto vzdělávání mohli doceňovat senioři z východu. Převážně ti, kteří nemohli z jakýchkoli důvodů kromě inteligence, schopností, vědomostí a dovedností se vzdělávat (Mühlpachr, 2004, s. 139).

U3V se mohou obsahem a organizovaností lišit, protože zde hraje velkou roli finanční (platební podmínky pro účastníka U3V) a geografická stránka. U3V se mohou lišit formou přednášek, oblastí výzkumu, možnosti využití školského zařízení, formou studia (individuální, distanční forma), akademičností (Palán, 2003, s. 175).

Pierre Vellase předložil v 80-tých letech jednotce *Správní rady výuky a výzkumu* návrh pro vytvoření univerzity třetího věku. Tato Rada byla sestavena ze studentů, profesorů i administrativních pracovníků a třech externích důležitých mezinárodních pracovníků: byl to zástupce generálního ředitele Světové zdravotnické organizace, Mezinárodní organizace práce a UNESCO – Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (zdroj: worldu3a.org; 9. 4. 2018).

Uskutečněný výzkum měl zjistit míru dosažení kvality života starších osob zúčastněných se vzdělávání na U3V. Program s neobyčejným charakterem byl Radou jednomyslně přijat.

„Byly zachovány 4 cíle:

1. *Přispět ke zvýšení kvality života starších lidí, což zahrnovalo fyzický trénink, duševní aktivaci, otevření se dnešní společnosti, socializaci, povědomí o původu, uměleckou kreativitu a pomoc druhým.*
2. *Poskytování nepřetržitého vzdělávacího programu pro starší lidi v úzké souvislosti s jinými věkovými skupinami. Toto by zahrnovalo muziku, umění, folklor, poezii a divadlo, stejně jako akademické předměty.*

3. Zahájení výzkumu o stáří.

4. Založit edukační programy v oblasti gerontologie pro současné a budoucí odborníky, kteří se podílí na rozhodování, zejména Programy veřejných informací (*Community Information Programmes*), aby bylo ve společnosti posíleno povědomí ve věcech stáří.“ (Zdroj: *worldu3a.org*; 9. 4. 2018).

Zájem o programy U3V se vyskytuje celosvětově. O programy projevuje zájem široká veřejnost. Je také projevem zájem o ověřené informace týkající se problematiky stáří. ... *“je to ukázka uvědomělosti společnosti, která „se poprvé v historii stává součástí věku stárnoucí společnosti...“* (zdroj: *worldu3a.org*; 9. 4. 2018).

4.2 Akademie třetího věku - A3V

Jsou to instituce, které organizují instituce nebo organizace, v místech, kde se nevyskytují vysoké školy. Tyto instituce jsou převážně zaměřeny na regionální či individuální zájmy seniorů (Mühlpachr, 2004, s. 139). Programy pořádající především Červeným křížem, se soustřeďují na kulturu a osvětu. Volí formu výkladu a témata s ohledem na všeobecnou přístupnost a společenskou využitelnost. Organizují se převážně jednorázové nebo krátkodobé akce (Palán, 2003, s. 175). Od 80-tých let 20. století byly zakládány gerontologickými pracovišti. Historicky první A3V byla dle Šeráka (2009, s. 198) otevřena v Přerově v roce 1983. Dalšími organizátory A3V jsou také střední školy. Studium bývá zakončeno pouze potvrzením dle docházky seniorů. Jako negativum je považována nejednotnost v kvalitě služeb. Petřková, Čornaničová (2004, s. 78–79) považuje toto dobrovolné vzdělávání za středně náročnou formu vzdělávání. Proto doporučují vzdělávání zakončovat akademicky (diplomem) a dodržením všeobecných formálností. Dochází k názoru, že vzdělávání na U3V má svou perspektivu a doporučují je zakládat i ve městech se střední školou. Akademie třetího věku jsou obsahově zaměřeny převážně na cykly se společensko-vědní tematikou, cvičení, cykly s medicínsko-gerontologickou, občansko-sociální orientací, přípravu na starší věk a na volnočasové aktivity. Každý cyklus trvá minimálně jeden semestr, což znamená deset pravidelných společných setkání věnovaných diskusím, seminářům a přednáškám. Po didaktické stránce se přizpůsobuje formě zájmového vzdělávání, se zachováním formálních atributů uzavřené vzdělávací skupiny.

4.3 Vzdělávací centra (knihovny, kluby důchodců, seniorská centra)

Především knihovny navazují na svou tradiční roli centra místního kulturního a společenského dění. Na mnoha místech je muzeum nebo knihovna hlavním dostupným kulturním zařízením. Z hlediska tematického zaměření se jedná o kurzy moderních technologií, finanční gramotnosti nebo cizích jazyků. Unikátní podobu vzdělávání starší populace představuje tzv. Seniorské gymnázium, které od roku 1992 působí při Muzeu Beskyd ve Frýdku Místku.

Knihovny jsou vnímány jako vzdělávací instituce, jsou zdrojem literatury, studijních materiálů, informačních pramenů a také studijním zázemím pro osobní rozvoj jednotlivce. Pořádají aktivizační programy pro seniory, především vzdělávací aktivity. Knihovny zajišťují standardně minimálně organizaci **Virtuální Univerzita třetího věku**, je to distanční forma, která nabízí zájmové vzdělávání seniorům. Tato forma vzdělávání seniorů v knihovnách je významná v menších městech, odkud je dojíždění do univerzitních měst problémem. Jde o formu poměrně nenáročnou, a přesto úspěšnou a efektivní. Výuka zahrnuje skupinové přednášky, komunikaci s lektorem, samostatné testy a další aktivity, které jsou přístupné všude tam, kde je internet. Studenti tak mohou ve skupinkách prostřednictvím informačních technologií sledovat záznamy přednášek, společně diskutovat a procvičovat si odpovědi na otázky v testech. Cyklus přednášek obsahuje 6 semestrálních kurzů. Po jejich absolvování jsou studenti pozváni do auly na promoci, při které obdrží „Osvědčení o absolvování“.

5 MOTIVACE A BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

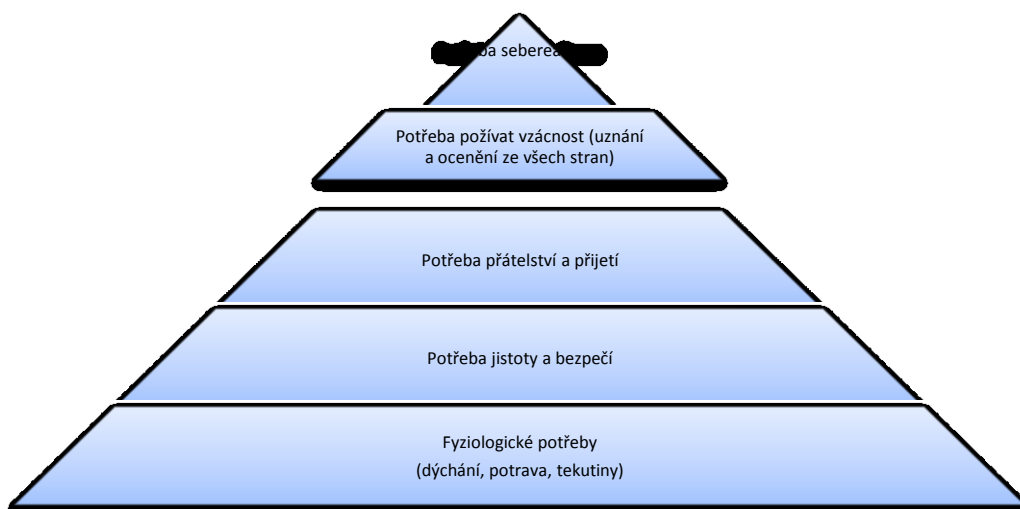
Pro jakoukoli činnost využíváme určitý druh motivace. Proto i ve vztahu k učení je třeba motivovanost. Motivace je pro učení jeden z nejdůležitějších faktorů. Každý jedinec pro uspokojení svých potřeb formou vzdělávání se a učení se má jiný cíl. Někdo se vzdělává pro aktivní využití volného času, jiný pro získání a rozšíření si svých znalostí a dovedností. Jsou lidé, kteří se vzdělávají pro získání vysokoškolského titulu popř. pro kariérní vzestup.

Pro úspěšnost edukačního procesu je nutné splnit tři faktory, a to: umět se učit, chtít se učit a moci se učit. Za pozitivní faktory ovlivňující učení Hartl (1999) považuje schopnost učit se, motivace a fyziologický stav organismu.

I když změny v biologické a psychologické formě stárnutí mohou negativně ovlivnit vzdělávání v pokročilém věku, senioři objevují motivační faktory směřující ke studiu. Vzdělávání seniorů je zařazeno do vnitřní motivace tzn., motivace vychází z nitra člověka. Jeho vzdělávací aktivity si vybral sám, dobrovolně a svobodně (RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC. (ed.), 2008, s. 97-98).

Nejznámější teorií motivace je **Maslowova hierarchie potřeb**. Maslow svou teorií popisuje motivovanost lidské aktivity. Motivace žene dopředu k uspokojování vlastních potřeb. Maslowova hierarchie potřeb je sestavena z pěti skupin a seřazena od základních potřeb po nejvyšší. Jestliže člověk uspokojí nižší potřeby, důležitost v hierarchii potřeb klesá a přechází na vyšší úroveň potřeb.

Uspořádání potřeb dle Maslowa a odraz jednotlivých úrovní hierarchie nám popisuje obr. č. 1.

Obr. č. 1: Maslowova hierarchie potřeb a hierarchie motivačního procesu (Tureckiová, 2007, s. 39)

V této souvislosti lze také využít McClellandovou teorii získaných potřeb a Alderferovu teorii motivace, které se zabývají motivací lidí.

McClellandova teorie získaných potřeb

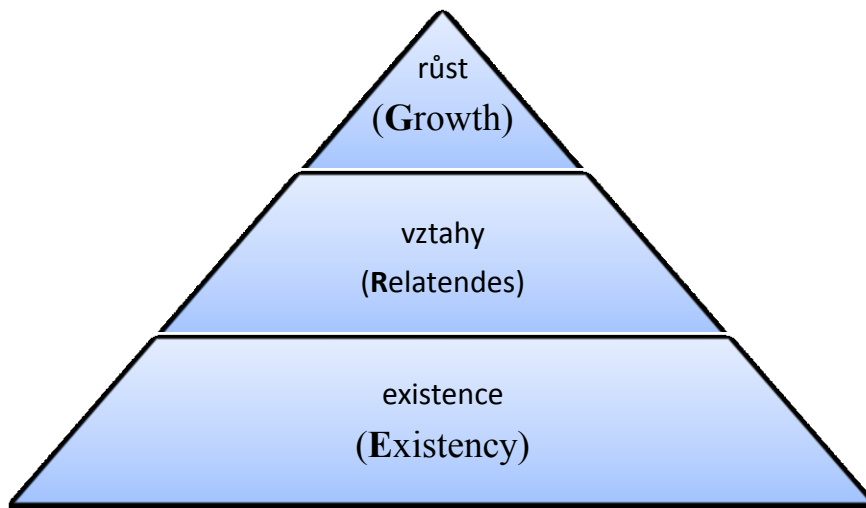
nebo také Teorie získaných potřeb, někdy Teorie tří potřeb, nebo Teorie naučených (osvojených) potřeb. Tato teorie je založená na tom, že motivaci člověka ovlivňují tři druhy potřeb:

- **potřeba něčeho dosáhnout** - lidé mají potřebu něco dokázat, předstihnout ostatní a hledají uznání,
- **potřeba moci** - potřeba dosažení lepšího postavení,
- **potřeba někam patřit** - lidé mají potřebu být součástí něčeho a chtějí rozvíjet vztahy a touží po přátelství (Nakonečný, 1992).

Potřeby sounáležitosti, prosazení se a dosažení určitého uplatnění jsou potřeby, které jsou získané, proto označení teorie získaných potřeb. Důležitost jednotlivých potřeb u osob je různá s ohledem na formaci těchto potřeb během života a zkušeností.

Alderferova teorie motivace

Je to teorie vycházející částečně z Maslowovy hierarchie potřeb. Tuto hierarchii modifikoval tři kategorií potřeb, zde odtud také název teorie tří faktorů. Tyto tři kategoriemi jsou: existence (existency), vztahy (relatedness) a růst (growth). Dle počátečních písmen je vytvořena anglická zkratka ERG - užívaná také jako ERG teorie.

Obr. č. 2: Alderferova teorie motivace (zdroj: vlastní)

Tuto teorii popisuje Nakonečný (1992, s. 98) jako teorii, která vychází ze čtyř hypotéz. První je hypotéza frustrace, která tvrdí, že neuspokojená potřeba se stává dominantní. Druhá je hypotéza frustrace-regrese, jež poukazuje na to, že není-li potřeba uspokojena, stává

se dominantní hierarchicky nebo vývojově nižší potřeba. Třetí hypotéza naznačuje, že pokud se uspokojí potřeby, aktivují se potřeby hierarchicky vyšší. Poslední hypotéza naznačuje, že frustrace potřeby může přispět k vývoji osobnosti, aktivovat vyšší potřeby, vést k aspiraci.

Další podkapitoly nám popisují motivaci a bariéry seniorů.

5.1 Motivace seniorů

Motivace se mění věkem a životní etapou každého člověka. U seniorů je důležité brát ohled na změny nejen životních podmínek, ale také ke změně potřeb. Nejen že dochází ke změně životního rytmu, ale také s poklesem objemu pracovního výkonu stoupá volný čas. Seniori musí řešit zdravotní a ekonomické změny, generační intoleranci a také segregaci.

Dle Petřkové s Čornaničovou (2004, s. 63), úsilí o seberealizaci, provázející celý život v seniorském věku mění rozměry. Psychologické výzkumy dokazují, že v etapě stárnutí je kladen důraz spíše na vnitřní smysl činnosti a duchovno. U většiny seniorů se tento stav odráží potřebě poznávat a učit se.

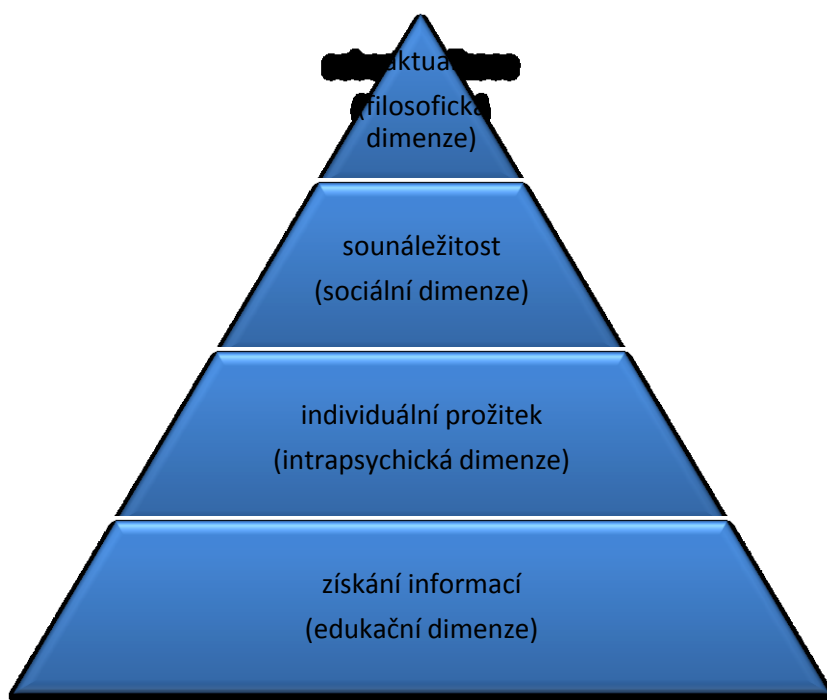
Autorky popisují nejčastější potřeby a motivy seniorů. Jsou to kognitivní potřeby a zájmy s potřebou rozšířit si a prohloubit stávající poznatky, potřeby získávat nové poznatky a potřeby orientace v současném společenském dění. Sociální potřeby jsou potřeby být v kontaktu s vrstevníky a překonávat pocity osamocení, potřeby aktivity a produktivnosti a také vyrovnávat nedostatky intelektuální a emocionální sféře. Jako společný motiv vzdělávacích seniorů je touha po seberealizaci, úsilí o potvrzování identity a tím i získání kontroly nad svým životem a prostředím ve kterém žijí. Potřeba seberealizace odpovídá integritě - moudrosti stáří.

Při shrnutí výsledků několika studií zabývajících se motivací ke studiu na U3V dospěly Špatenková se Smékalovou (2015, s. 74) ke stejným výsledkům.

„Pokud bychom měli shrnout prezentovaná fakta, dá se říci, že motivací k edukaci seniorů jsou potřeby (srov. Kozáková, Müller, 2006. s. 37):

- kognitivní (rozšíření a doplnění poznatků, zájmy)
- sociální (kontakt s vrstevníky, potřeba společenství)
- aktivity (smysluplná činnost, potřeba užitečnosti)
- kompenzace nedostatků (intelektuálních i emocionálních)
- seberealizace (jde o potvrzení vlastní identity)“

Špatenková se Smékalovou (2015, s. 165) se také pokusily o revizi pyramidu učení, kterou popisuje Mužík v problematice motivace v učení dospělých, a to s ohledem pro oblast motivace učení seniorů. Zde využívají hlavní rozdíl v dobrovolnosti ve vzdělávání dospělých jedinců. Zatímco u dospělých v produktivním věku se vzdělávání zaměřuje na výkon a vedle vnitřní motivace se zde vyskytuje a i vnější motivace - stimul (tlak ze strany zaměstnavatele na udržení a zvyšování si kvalifikace), u seniorů se složka stimulu vytrácí, je bezvýznamná. Záleží pouze na seniorovi, zda se pro vzdělávání rozhodne nebo ne. V revidované hierarchii na základně pyramidy zůstává edukační dimenze (získávání informací - rozšiřování si vědomostí a dovedností). Tyto získané informace zajišťují seniorům individuální prožitky, tzn. intrapsychickou dimenzi. Tyto individuální prožitky předpokládají seniorům sounáležitost, možnost sdílet zkušenosti se svými vrstevníky, pomáhají navazovat sociální kontakty při učení a sdílet zkušenosti - dimenze sociální. Na vrcholu pyramidy je filozofická dimenze - sebeaktualizace seniorů (využívání svého potenciálu, schopnost sebevyjádření), což se odráží ve smyslu a kvalitě života.

Obr. č. 3: Pyramida učení seniorů (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 165)

Problematikou vzdělávání seniorů a jeho motivací, vysvětluje Šerák (2009, s. 48 - 49) dva základní termíny související s oblastí zájmového vzdělávání, a to: potřeba a zájem. Potřeba je podle něj projev nějakého nedostatku, který chce nutně změnit. Zájem je podle

něj určitá motivační síla, která souvisí s celkovým zaměřením osobnosti na citové nebo poznávací hodnoty.

Šerák (2009, s. 183) také upozorňuje řazení vzdělávání seniorů odbornou veřejností do výhradně zájmového vzdělávání. Důvodem je měnící se demografická situace, úbytek produktivních osob. Z tohoto úbytku vyplývá nutná integrace seniorů do pracovní sféry (zvyšování důchodové hranice, snižování pracovních úvazků).

5.2 Bariéry ve vzdělávání seniorů

Ve spojitosti s psychickými, fyzickými a socioekonomickými změnami ve stáří dochází k růstu bariér ve vzdělávání. Dle Rabušicové (2008, s. 98) rozlišujeme následující bariéry:

situační bariéry - vyplývající z aktuální situace jedince v daném čase; nedostatek času, špatná doprava do místa vzdělávání, nedostatek peněz,

institucionální bariéry – není dostatek informací o vhodných vzdělávacích kurzech, kvalita kurzů bývá poměrně nízká, nevyhovující programy,

osobnostní bariéry – vztahují se k postojům a k sebevnímání jako učícího se studenta, např. „jsem příliš starý, abych se učil“, „nevěřím si“, účast ve vzdělávacích kurzech není pro mě významná, mám obavy, že bych to nezvládl/a, myslí, že na další vzdělávání nemám dostatečné vzdělání (Rabušicová, 2008, s. 98).

Mezi další bariéry můžeme uvést dle Vodáka potřebu dokonalosti, při níž se lidé obávají ztráty úcty, autority nebo negativní zkušenosti. Další bariérou úspěšného učení může být opakovaný nezdar z minulosti. Klíčem k úspěchu je věřit v kladný výsledek a pozitivně myslet. Většinou dokážeme to, čemu věříme, a věříme-li v úspěch, pak se dostaví. Soustředíme-li se na přemýšlení o neúspěchu a budeme neustále pochybovat, je neúspěch prakticky jistý.

Ve výčtu bariér (Vodák, 2011) dále uvádí nevhodnou definici cíle. Nevhodná výzva je bariérou bránící k efektivnímu přístupu k novým poznatkům. Může dojít i k nevhodné definici výzvy, která před účastníky kurzu stojí. Tato nevhodná definice může způsobit, že účastník vzdělávacího kurzu bude výzvu chápat jako něco, co je nad jeho síly. V neposlední řadě sem patří stereotyp myšlení. Při zachovaných stereotypech se nepřemýšlí jiným než tradičním způsobem, zapomíná se na tvořivé přístupy a neuvažuje se o tom, že je lze dělat efektivněji. Zapomínáme na to, že mohou být i příjemnější řešení.

Takové stereotypy pomáhá odbourávat vhodné prostředí a kultura, ve kterém žijeme (Vodák, 2011, s. 110 -111).

Mezi bariéry ve vzdělávání řadí Livečka (cit. dle Šerák, 2009, s. 190–191 a Ondráková a kol., 2012, s. 37–38):

- „osvojování nových poznatků zabere starším lidem více času;
- senioři si obtížněji osvojují logicky nestrukturované informace;
- problém představuje i nedostatečně zvládnutá strategie učení;
- látka prezentovaná větší rychlostí omezuje kvalitu i kvantitu naučeného výraznějším způsobem, než je tomu u mladších osob;
- zatímco delší přestávky během procvičování naučeného vedou u mladších osob k zlepšení jejich pracovního výkonu, u seniorů se výkon naopak zhoršuje;
- podstatnou roli v procesu učení hraje fyzický a psychický stav jedince, především případná zdravotní omezení;
- významný je rovněž stupeň aktivity a síla motivace;
- učební látka by měla mít v každém případě intencionální charakter.“

Každý jedinec je individuální nejen v životě, ale i ve způsobu učení. Znamená to, efektivita v učení u jednoho nemusí být stejná u druhého. To stejné platí u bariér a motivace. Co pro jednoho znamená výzvu, pro druhého může být bariéra.

5.3 Charakteristika knihovny Kopřivnice

Akademie třetího věku je pořádána Městskou knihovnou Kopřivnice, je koncipovaná jako zájmové semestrální studium, určené pro posluchače starší 55 let. Cílem knihovny je poskytnout lidem smysluplnou náplň volného času, možnost dozvědět se něco nového, porovnat své dosavadní vědomosti s novými poznatky.

Lektoři jsou odborníci v daných oborech, avšak studium neposkytuje žádnou kvalifikaci. Po ukončení každého semestru obdrží posluchači potvrzení o úspěšném absolvování kurzu. Obdržení osvědčení je podmíněno minimálně 50% účastí na uskutečněných přednáškách.

Senioři si mohou vybírat ze čtyř kurzů, tři klasických a jednoho virtuálního. Mezi další kurzy patří např. trénování paměti. O tento kurz je každoročně velký zájem. Knihovna otevírá již 16. ročník A3V.

6 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

První část bakalářské práce teoreticky definuje pojmy, které souvisí s problematikou vzdělávání seniorů. Senior je pojem, který nelze jednoznačně definovat. Současná společnost považuje za seniora osobu, která s ohledem na kalendářní věk má nárok na starobní důchod. Lidé ovšem odchod do důchodu považují za začátek stáří. Stárnutí je proces, který postihuje každou živou bytost a je jen na jednotlivci jak se s tímto procesem vyrovná. Tento nezastavitelný proces lze zpomalit správnou životosprávou a aktivním přizpůsobením se. Aby člověk mohl prožít spokojené stáří, je třeba se vyrovnat s procesem stárnutí. Tento proces zasahuje tři oblasti. Oblast biologickou - oslabení orgánů v lidském těle, oblast psychickou - zhoršení paměťové funkce a oblast sociální - změna sociálních rolí a ekonomické situace.

V současné době se snaží vzdělávací politika zajistit obsahově takové vzdělávání, které zlepší kvalitu života seniorů. Je tím myšleno nejen zapojení se do společenského života nebo mezigenerační komunikaci, ale také především zvýšit vlastní sebejistotu a sebeuplatnění.

V rámci celoživotního vzdělávání je umožněno seniorům se zúčastňovat zájmového vzdělávání, kde mohou uspokojovat své individuální potřeby a tím rozvíjet svou seberealizaci. Nebo pokračovat v uspokojování svých potřeb, kterým se nemohli věnovat v dřívějším věku. Ve vzdělávání seniorů musíme počítat s vyskytujícími se regresivními procesy týkající se vstřípivosti a výbavnosti. Každý zkušený lektor ví, že správným rozvržením přestávek, rozmanitostí přednášek, trpělivostí a respektem získá důvěru. Získání důvěry je nejdůležitější úkol každého lektora.

Aktivní prožití volného času, seberealizaci, rozšiřování si svých obzorů učení se novým dovednostem může senior realizovat v různých vzdělávacích institucích, které umožňují vzdělávání seniorů. Mezi ty nejdůležitější jsou U3V - vzdělávací oblast je zaměřena na programy pro širokou veřejnost. Dále A3V - vzdělávací instituce kde se nenachází vysoké školy, ale střední školy, Červený kříž apod. Obsahovostí a didaktikou je přizpůsobená formě zájmového vzdělávání. A v neposlední řadě vzdělávací centra: jako jsou knihovny, kluby důchodců, seniorská centra.

K tomu, aby se mohl senior vzdělávat, je důležitá motivace. Motivovanost u seniorů je specifická tím, že musí vycházet z vnitřních pohnutek seniora nikoliv z vnějších stimulů. Vnější stimuly ve vzdělávání seniorů nejsou. Mezi hlavní motivátory odborníci považují

potřeby kognitivní (rozšíření si poznatků, zájmy), sociální (kontakt s vrstevníky), potřebu užitečnosti, potřebu seberealizace.

Vedle motivace existují také bariéry, které seniorům brání, nebo je omezují ve vzdělávání. Mezi hlavní bariéry zahrnujeme delší osvojení si nových poznatků, nedostatečně zvládnutá strategie učení, delší přestávky v procvičování, psychický a fyzický stav jedince, nízká síla motivovanosti a neintencionálnost učební látky.

Individualita seniorů není jen v životě, ale také ve způsobu učení se. Toto také platí v problematice motivovanosti a bariér. Jaké bariéry brání seniorům ve vzdělávání, a které motivační faktory se u nich vyskytují, budeme zjišťovat v praktické části této bakalářské práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 METODOLOGIE

Empirická část bakalářské práce je zaměřena na motivaci, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů. Vzhledem k vybranému způsobu výzkumu, byla zvolena jako kvantitativní metoda sběru dat dotazníkové šetření. Dotazník je ideální volbou pro hromadné získávání informací o velkém počtu respondentů. Pomocí něj můžeme získat velké množství dat a to při docela malé investici času. Z tohoto důvodu je také v metodologii považován za velmi ekonomický nástroj (Gavora, 2000 s. 99). Nevýhodou je, že respondenti, ne vždy, odpovídají objektivně. Na druhou stranu se za jeho výhodu považuje snadné sestavení.

Sběr dat byl prováděn písemnou formou, předán osobně, s ústním vysvětlením. Po předání dotazníků následovalo vyplnění dotazníků respondenty ve výuce. Praktický výzkum byl realizován během měsíce února 2018. Výsledky výzkumu byly následně zpracovány a zaneseny do tabulek a grafů pro lepší přehlednost (Chráska, 2007, s. 106).

7.1 Základní charakteristika výzkumu

Téma: Motivace, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku

V této části si klademe za cíl verifikovat poznatky získané studiem literatury zabývající se zmíněnou problematikou a výsledky získané šetřením.

Výzkumný problém

Jaké motivační faktory v dalším vzdělávání se nejčastěji vyskytují u seniorů?

Jaké typy bariér se u seniorů vyskytují s ohledem na sociodemografické faktory?

V čem spatřují senioři přínos studia?

Dílčí výzkumné otázky

Jakou měrou se na výskytu bariér podílí sociodemografické faktory?

Jakou měrou se vzdělávání seniorů podílí na přínosu využití v běžném životě?

Hypotézy

Po stanovení výzkumných problémů je důležité formulovat hypotézy. Jde o prezentaci problému, kde přinášíme předpoklady závěrů našeho výzkumného šetření ve formě tzv. věcných hypotéz. Níže uvedená hypotéza bude převedena na tzv. statistickou hypotézu.

H1: Předpokládáme, že muži – senioři budou četnost bariér vnímat více než ženy - senior-ky.

H2: : Předpokládáme, že senioři uvádějící přínos v životě - lepší komunikace se svým okolím, zaujmou postoj – pozitivní přístup ke stárnutí.

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jaké motivy ovlivňují vzdělávání seniorů, jaké bariéry při svém studiu pociťují a zda je studium pro seniory prospěšné z osobního pohledu.

Odpovědi ze strany respondentů jsou pro tento výzkum směrodatné. Je důležité pro hlavní výzkum, abychom zjistili úroveň odpovědí v předvýzkumu, že jsme vytvořili validní a reliabilní podmínky.

Metodika výzkumu

- empirický, kvantitativní výzkum
- relační výzkumný problém
- šetření pomocí dotazníku
- dostupný výběr prostřednictvím dotazníku
- analýza a interpretace dat

Popis dotazníku

Sociodemografické jevy: 1, 2, 3

Motivace: 4, 6, 10, 11, 13

Bariéry: 7, 12

Využití: 9, 14

Hodnotící, popisná: 5, 8, 15

K ověření hypotéz H1 slouží položka č.: 1, 7, 12

K ověření hypotéz H2 slouží položka č.: 9, 13

Ke zjištění četnosti motivace slouží položka č.: 4, 6, 10, 11, 13, 14

Výzkumný vzorek

- **Základní soubor:** Respondenti dospělého věku- senioři
- **Výběrový soubor:** Dostupný výběr- senioři, kteří se zúčastnili různých běhů aktivit na A3V v Kopřivnici
- **Předpokládaný vzorek:** cca 60 respondentů

Časový plán a harmonogram výzkumu

Výzkum probíhal od října 2017 do března 2018, byl rozdělen do následujících fází:

- stanovení tématu, vymezení výzkumného problému a z něho plynoucí cíl
- volba metodiky a výzkumných technik, zhotovení nástroje
- předvýzkum – odzkoušení výzkumného nástroje a předběžná orientace v charakteru zkoumaného vzorku
- přehodnocení výzkumného nástroje, dílčí úprava
- realizace výzkumu, sběru dat
- zpracování, analýza dat
- interpretace a závěr výzkumného šetření

Předvýzkum

Před zahájením výzkumu jsme provedli předvýzkum, abychom zjistili, zda je výzkumný nástroj dostatečně srozumitelný pro respondenty. Předvýzkum byl realizován stejně jako zamýšlený výzkum a to oslovením respondentů ve výuce.

Při testování dotazníku (vzor dotazníku v předvýzkumu viz příloha č. 1) nebyly zjištěny vážné nedostatky, ale na základě zpětné vazby od respondentů byla položka č. 13. týkající

se vzdálenosti vyhodnocena jako totožná s odpovědi položky č. 12. dojíždění. Tuto položku vyhodnotilo 18 respondentů (což je 90 %) jako zbytečnou.

Muž	8
Žena	12
Celkem	20

Tabulka č. 1: Účast respondentů v předvýzkumu

7.1.1 Popis výzkumu

Šetřením pomocí dotazníků, jsme zkoumali motivovanost a výskyt bariér u seniorů, kteří se účastní různých vzdělávacích akcí pořádaných A3V v Kopřivnici a následné možné využití v osobním životě. Z tohoto důvodu byly do dotazníku zaneseny otázky sociodemografického charakteru. Spolu s otázkami týkajícími se motivovanosti a bariér jsme směřovali k ověření výše uvedených hypotéz. Pomocí statistických metod v tomto výzkumu vyvracíme, popř. potvrzujeme statistické hypotézy. Uskutečněný výzkum lze označit za relační. V tomto výzkumu jsme také interpretovali jevy, kde dochází k jejich deskripci bez zkoumání vzájemné závislosti.

Oslovit seniory účastněných se na různých vzdělávacích aktivitách na A3V se nám jevilo jako pragmatické a pro další rozvoj přínosné. Respondenty jsme oslovili tak, že jsme jim rozdali dotazníky (vzor dotazníku viz příloha č. 2) v různých bžích s vysvětlením účelu výzkumu. Vyplněné dotazníky respondenti odevzdávali v knihovně v Kopřivnici. Po 14 dnech byly odevzdané dotazníky vyzvednuty. Z metodologického hlediska charakterizujeme tento způsob sběru dat za dostupný výběr. S ohledem na povahu a velikosti potenciálu dotazovaných jsme vyhodnotili popisovaný výběr za dostatečně efektivní.

Předpokládaný rozsah výzkumného vzorku jsme stanovili pro tento výzkum na 60 respondentů. Získané údaje z dotazníků jsme přenesli do tabulek a grafů programuj Excel, kde jsme také prováděli statistické analýzy. Jejich charakteristika a interpretace je uvedena

8 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

V této kapitole provedeme deskripci procesu realizace hlavního výzkumu po sběru dat. Reflektujeme fáze rozboru a komentáře konkrétních výstupů, vycházejících ze stanovených hypotéz. Jako zásadní pro tuto práci chápeme analýzu a interpretaci hypotéz prováděných relačním výzkumem. K interpretaci byly použity grafy a tabulky četnosti v programu MS Excel. Přehled respondentů ve výzkumu ze sociodemografického hlediska nabízí tabulka č. 2.

	Vyučen	Středoškolské	Vysokoškolské
MUŽI: 60 – 69let	1 (0,04%)	9 (0,37%)	2 (0,08%)
70 – 79let	3 (0,12%)	6 (0,24%)	3 (0,12%)
80 a více let	0	0	0
ŽENY: 60 – 69let	0	8 (0,24%)	4 (0,12%)
70 – 79let	1 (0,03%)	13 (0,39%)	5 (0,15%)
80 a více let	2 (0,06%)	0	0
CELKEM			
Muži: 24	7 (0,12%)	36 (0,63%)	14 (0,24%)
Ženy: 33			

Tabulka č. 2: Přehled respondentů dle věku a dosaženého vzdělání

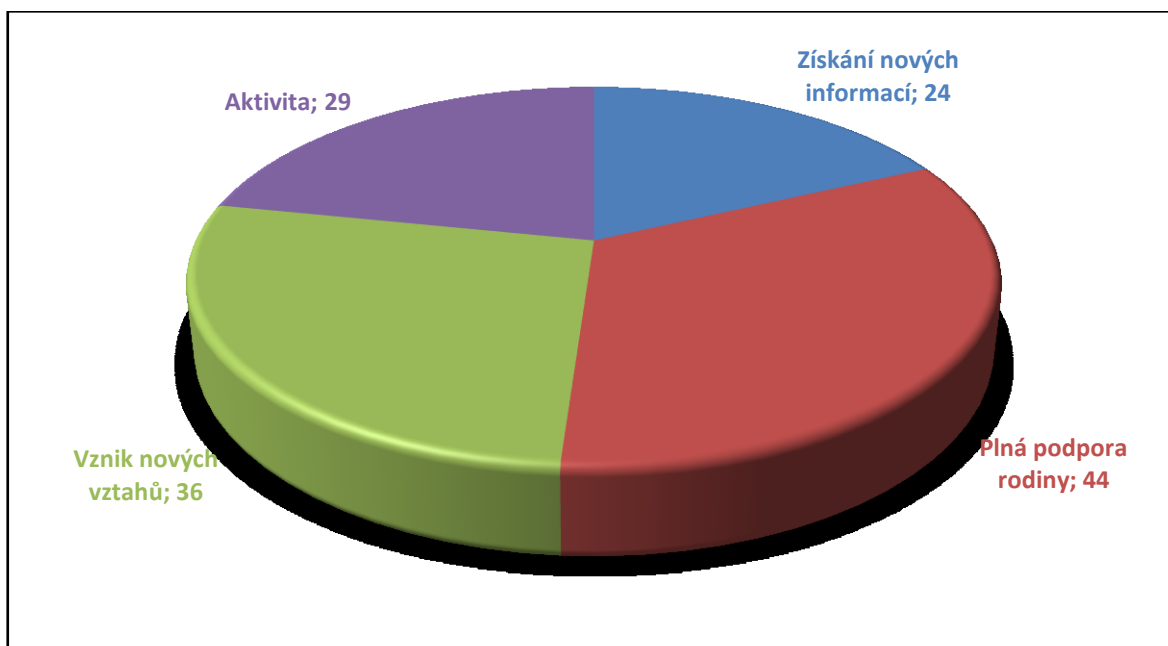
Hlavního výzkumu se zúčastnilo 57 respondent. Z toho 24 mužů a 33 žen. Zúčastnění respondenti dosahovali 60 - 79 let. Pouze 2 ženy dosáhly 80 a více let. Nejčastěji A3V navštěvují senioři se středoškolským vzděláním. U mužů tohoto vzdělanostního stupně bylo dosaženo nejvíce ve věkovém rozmezí 60 - 69 let – 9 (0,37%) respondentů. Kdežto u žen tohoto vzdělání dosáhlo 13 (0,39%) ve věku v rozmezí 70 - 79 let.

	ŽENY	MUŽI
Prodavačka	3	0
Technolog, konstruktér	0	4
Pedagog	3	4
Zdravotní sestra	7	0
Vedoucí odboru	1	0
Soc. pracovník	1	0
Administrativa	4	0
Programátor	0	3
Účetní	5	0
Technické zaměření	4	4
Řidič	0	1
Sekretářka	1	0
Finanční poradce	3	3
Lékař	0	2
Hodinář	0	1
Elektromechanik	0	1
OSVČ	1	0
Koordinátor – plánování	0	1
Celkem	33	24

Tabulka č. 3: Profese, kterou vykonávali seniori

Zúčastnění respondenti prokazují opravdovou rozmanitost vzdělávacích profesí. Tato sociodemografická položka se přímo nepodílí na předmětu výzkumu. Může však být impulzem k zamyšlení nad dalšími možnými vzdělávacími aktivitami seniorů.

Otázka č. 4. Z jakých důvodů jste se rozhodl/a zahájit studium v pokročilém věku?

Graf č. 1 – Důvody pro studium seniorů

Dotazovaní respondenti ve 44 (0,77%) případech uvádějí důvod zahájení studia jako plnou podporu od rodiny. Za účelem navázání nových vztahů (kontaktů) zahájilo 36 (0,63%) respondentů a z vlastní aktivity studuje 29 (0,50%) respondentů. Pro získání nových informací navštěvuje A3V v Kopřivnici 24 (0,42%) respondentů. Z výše uvedených dat vyplývá fakt uvedený v teoretické části, že senioři ve svém stadiu jsou závislí na rodinných vztazích.

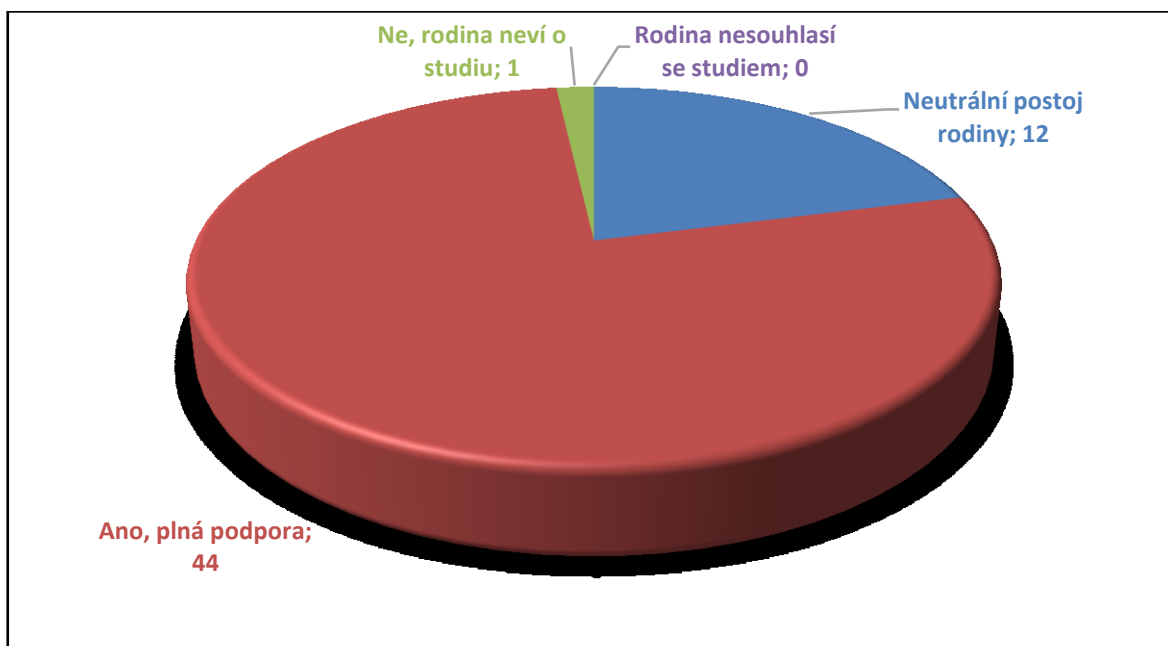
Otázka č. 5. Jak získáváte informace o možnostech dalšího vzdělávání?

Informační nástěnka obce	20
Z médií	21
Známí, příbuzní	15
Internet	31
Jiné	Knihovna

Tabulka č. 4: Získávání informací o možnostech dalšího vzdělávání

U této otázky mohli respondenti uvést několik možností, jak získávají informace o dalším vzdělávání. I když, doba výpočetní techniky není tak pokročilá jako media či nástěnky, přesto senioři nejvíce informací získávají právě z internetu. Jako jiný způsob byla knihovna. Vzhledem k tomu, že A3V v Kopřivnici provozuje knihovna lze tuto skutečnost považovat za prvotní informaci u seniorů navštěvujících tuto instituci.

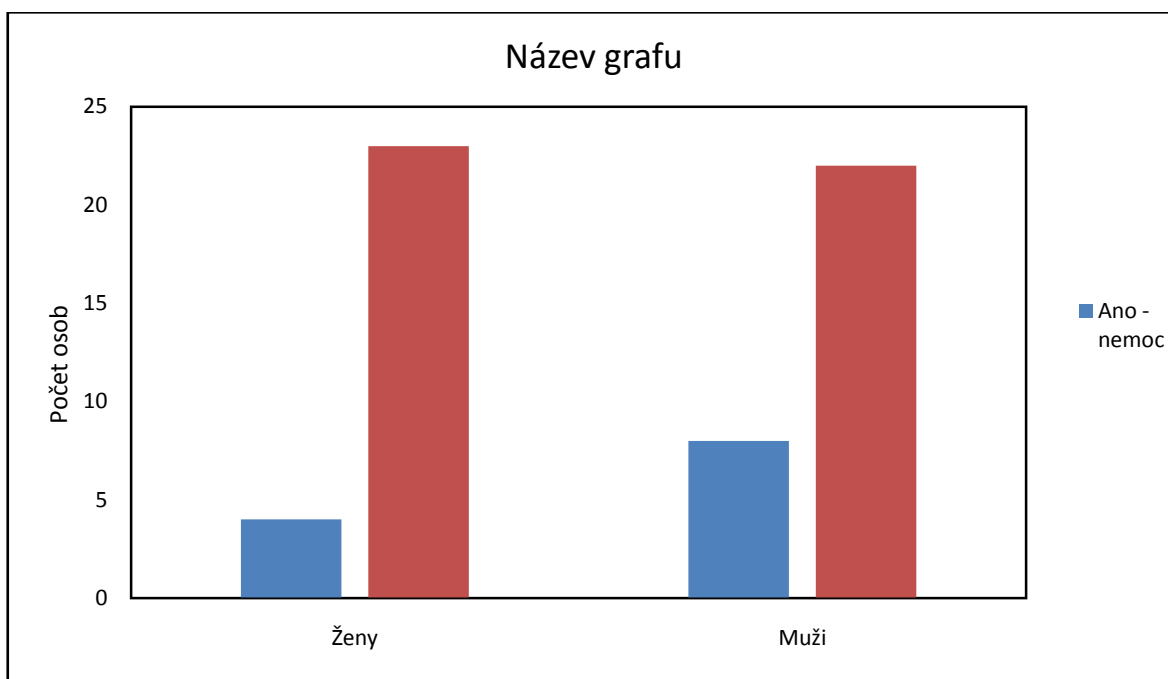
Otázka č. 6. Podporuje Vás rodina ve studiu?

Graf č. 2 – Podpora rodiny ve studiu

U otázky, kde respondenti měli uvést možnou podporu ve vzdělávání ze strany rodiny, převážně uvedli ano – 44 (0,77%) respondentů. Vyskytla se však odpověď 1 (0,01%) respondenta, že o dalším svém vzdělávání jeho rodina neví. Důvod proč o tom neví, neuvádí. Neutrální postoj rodiny uvedlo 12 (0,21%) respondentů. Zde se naskýtá otázka, jaký tento postoj má vliv na samotné respondenty seniory.

Otázka č. 7. Vyskytly se během studia překážky, které Vám stěžují studium?

Graf č. 3 – Překážky ve studiu

Jako hlavní překážkou ve studiu je vyskytující se nemoc. S ohledem na věk respondentů a cílovou skupinu, u které se výzkum prováděl, je nutné tuto překážku zohledňovat. Z grafu vyplývá, že u žen – tuto překážku 9 (0,15%) a muži – 11 (0,19%).

Otázka č. 8. Jaký obor vzdělávání Vás zajímá?

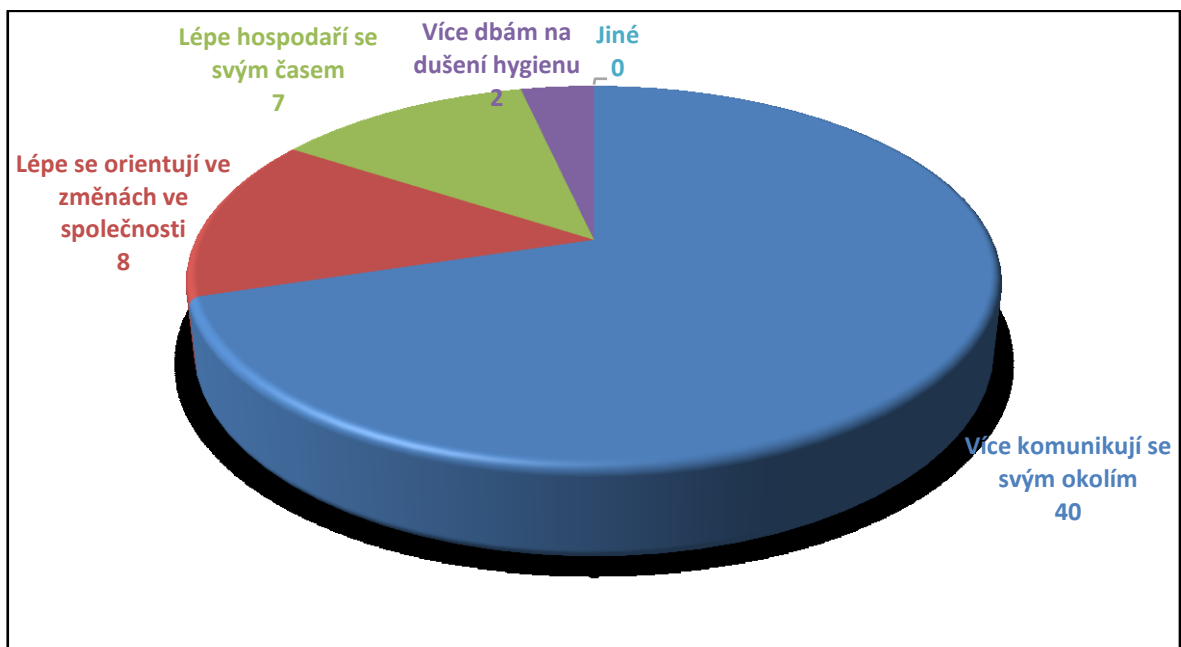
Oblast nových technologií (PC, Internet)	12
Cizí jazyky	5
Historie	39
Zdravověda, medicína	20
Psychologie, osobnostní rozvoj	24
Filosofie	8
Náboženství	6

Pohybové aktivity	18
Řemeslné, tvořivé činnosti	10
Umění	28
Technická oblast	1
Ekonomie	6
Zahrada, lesnictví, sociologie, malířství)	4

Tabulka č. 5: Obory, které zajímají seniory

Tato otázka nám charakterizuje oblasti možného vzdělávání, které by dotazovaná skupina přivítala. Z výše uvedeného vyplývá, že nejvíce respondenti projeví zájem o studium historie, umění zdravotní a osobnostního rozvoje. Můžeme říct, že v porovnání s pracovními profesemi technického charakteru o rozvoj v technické oblasti projevil pouze 1(0,01%) respondent.

Otázka č. 9 Jaké změny Vám přináší další vzdělávání v životě?

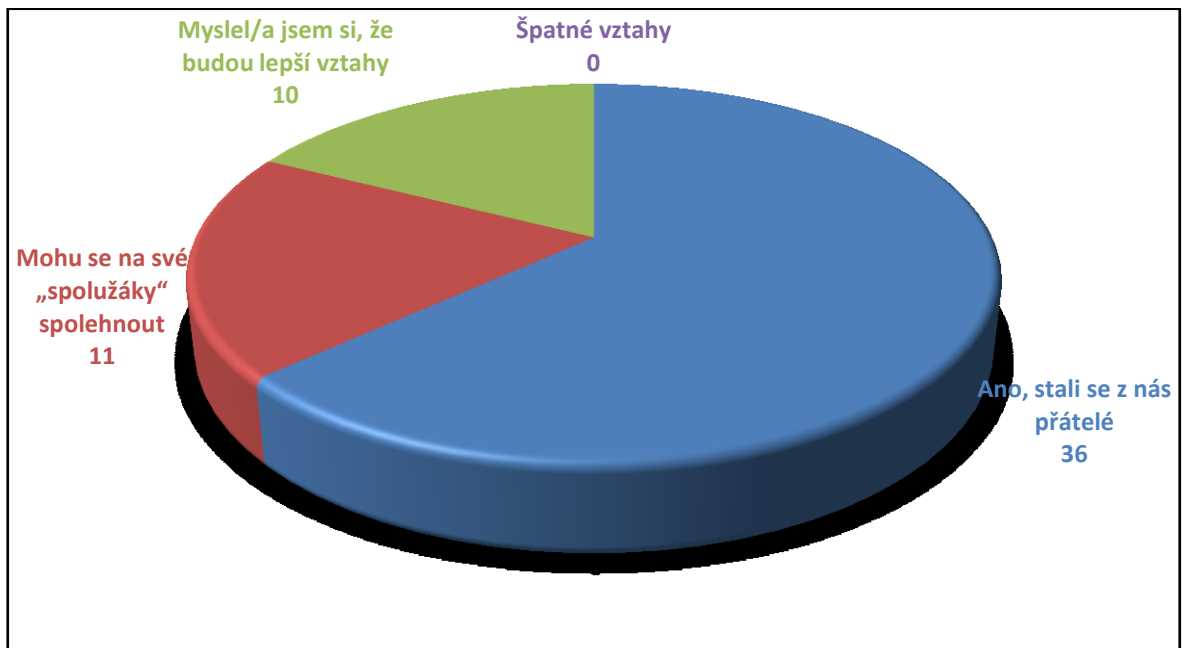

Graf č. 4 – Změny v životě

Největší změny dalšího vzdělávání pociťují respondenti v komunikaci s okolím. Je to další potvrzení teoretické skutečnosti, která hovoří o potřebě seniorů komunikovat ve svém věku. Lepší orientace ve společenských změnách – 8 (0,14%) respondentů, je na stejné úrovni.

ni jako lepší časová hospodárnost. Tuto možnost uvedlo 7 (0,12%) respondentů. 2 (0,03%) respondenti zaznamenali lepší duševní hygienu.

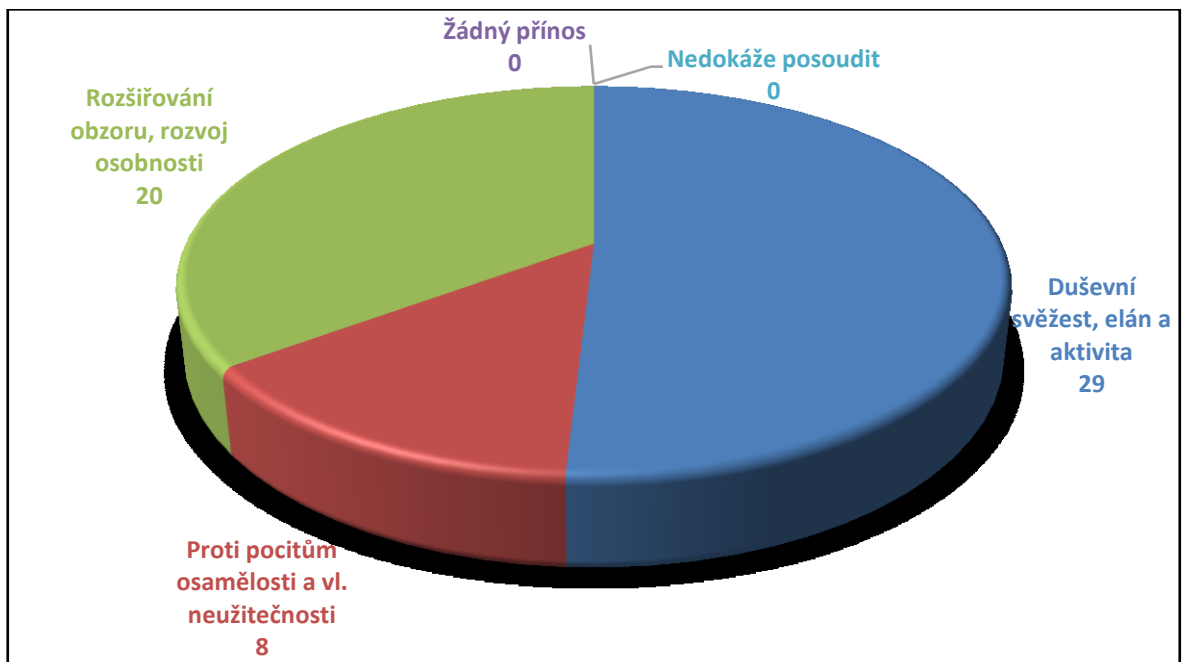
Otázka č. 10 Vznikly Vám nové vztahy ve vaší skupině?

Graf č. 5 – Nové vztahy ve skupině

Tato otázka řeší problematiku vzniklých vztahů. Vztahy jsou dalším motivátorem a taky impulzem k pozitivnímu přístupu ke stáří. U 36 (0,63%) respondentů vznikly přátelské vztahy, dalším 11 (0,19%) pociťuje spolehlivost u svých spolužáků. Také se však vyskytly i negativní názory na vztahy. 10 (0,17%) respondentů očekávalo lepší vztahy, než ty které vznikly.

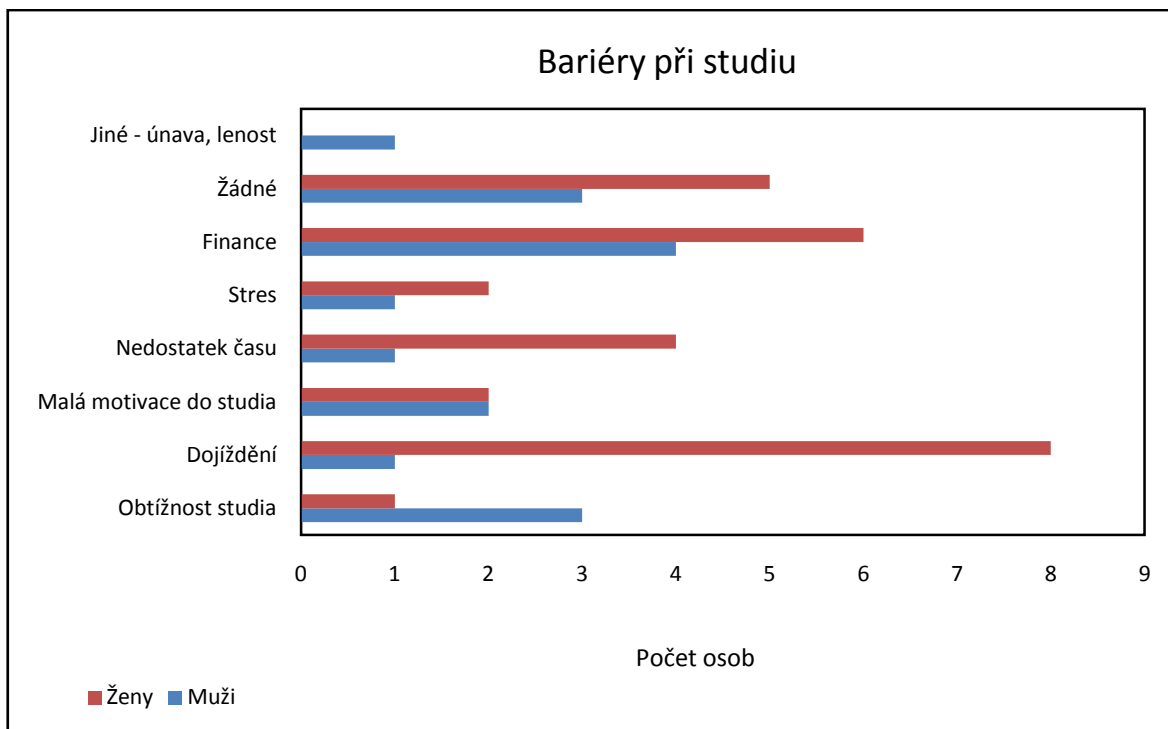
Otázka č. 11 Jaký největší přínos v životě Vám přineslo/přináší studium?

Graf č. 6 – Přínos v životě

U dotazu na největší přínos dalšího vzdělávání pro život respondenti ve 29 (0,50%) případech uvedli lepší aktivitu, elán a duševní svěžest. Zvýšená aktivita usnadňuje pozitivní postoj na stáří. U 20 (0,35%) respondentů vzdělávání rozšířilo obzory a osobnostní rozvoj. Nutné je však upozornit, že vzdělávání seniorů má pomoci proti osamělosti a pocitu méněcennosti. Tato skutečnost se podařila dosáhnout v 8 (0,14%) případech, což znamená, že vzdělávání na A3V pomohlo svým programem ke změně pohledu na stáří.

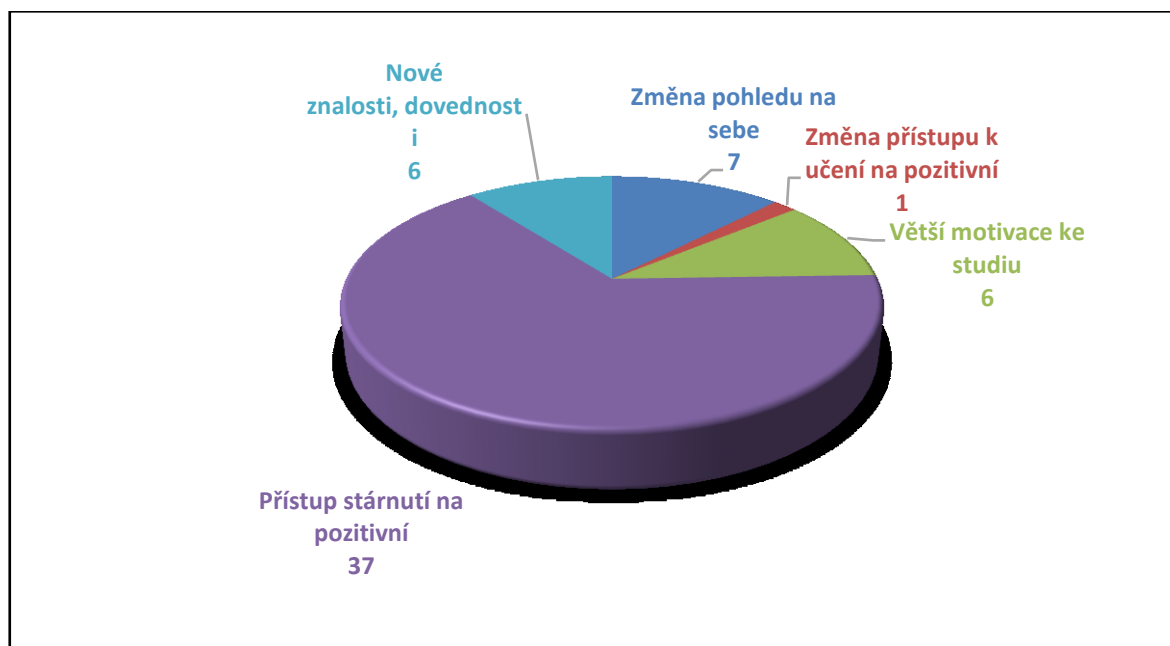
Otázka č. 12. Jaké bariéry pociťujete při Vašem studiu?

Graf č. 7 – Bariéry při studiu

Nyní se zaměříme na deskripci bariér při studiu. Ačkoliv pro náš výzkum není směrodatná sociodemografická otázka, z výše uvedeného grafu vyplývá, že ženy nepociťují žádnou bariéru ve vzdělávání. U mužů se nejčastěji vyskytuje bariéra - finance, kterou uvedlo 6 (0,10%) respondentů a 8 (0,14%) žen uvedlo jako bariéru - dojíždění.

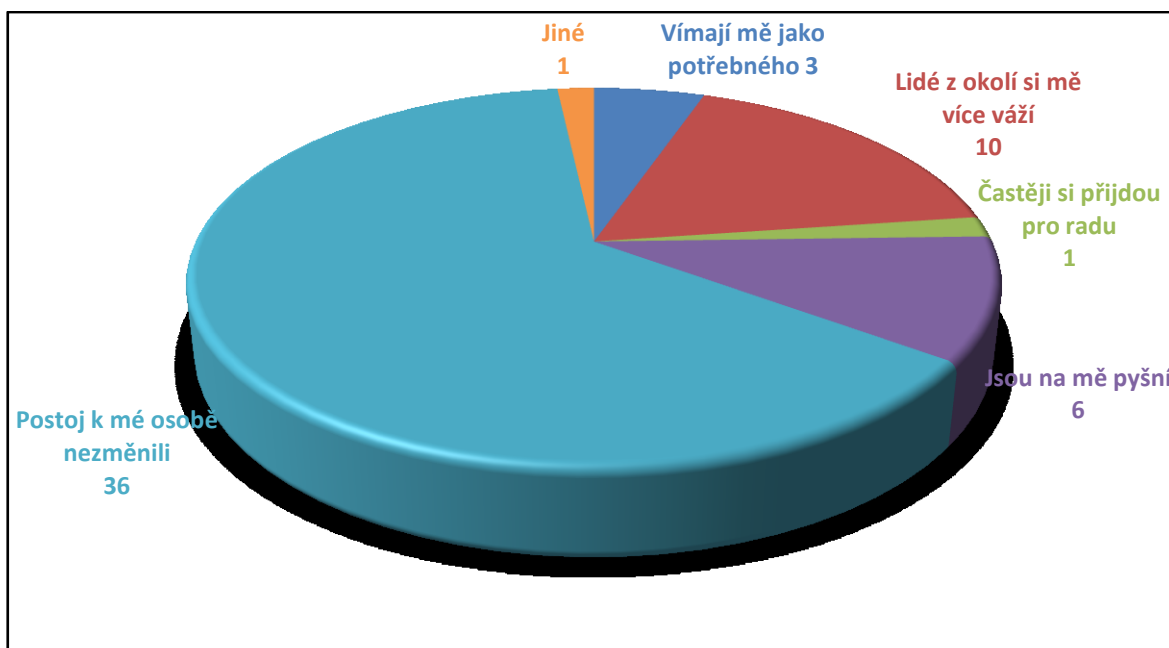
Otázka č. 13. V čem Vás studium nejvíce ovlivnilo?

Graf č. 8 – V čem studium nejvíce ovlivnilo

V otázce týkající se ovlivnitelnosti studia, respondenti ve 37 (0,64%) případech uvedli faktor - pozitivní přístup ke stárnutí. 7 (0,12%) respondentů změnilo pohled na sebe a 6 (0,10%) respondentů získalo nové znalosti a větší motivovanost ke studiu. 1 (0,01%) respondent změnil přístup k učení na pozitivní.

Otázka č. 14. Jak reaguje Vaše okolí na to, že studujete?

Graf č. 9 – Reakce okolí na studium

U reakce okolí na studium uváděli dotazovaní respondenti v 36 (0,63%) odpovědích, že postoj k vlastní osobě nebyl změněn. V 10 (0,17%) případech pocítili dotazovaní větší vážnost, v 6 (0,10%) určitou hrdost. 3 (0,05%) respondenti pociťují potřebnost pro své okolí a v 1 (0,01%) případě si okolí k dotazovanému chodí pro rady.

Otázka č. 15. Náměty a připomínky

V této otázce z 57 respondentů nikdo náměty ani připomínky nepodal.

8.1 Analýza výzkumných problémů a verifikace stanovených hypotéz

Pro stanovení výzkumných problémů je důležité formulovat věcné hypotézy, které se následně převádějí na statistické. Dle Chráska (2007, s. 69) je statistická hypotéza hypotetickým tvrzením o vztazích mezi jevy vyjádřenými ve statistických termínech. Tyto tvrzení ověřujeme oproti jinému tvrzení, tzv. nulové hypotéze.

8.1.1 Vliv pohlaví na četnost výskytu bariér

Jakou měrou se na výskytu bariér podílí pohlaví?

H0: Předpokládáme, že neexistují významné rozdíly v četnosti bariér mezi muži - seniory a ženami - seniorkami.

HA: Předpokládáme, že existují významné rozdíly v četnosti bariér mezi muži - seniory a ženami - seniorkami.

Komentář

Při formulování této hypotézy jsme vycházeli z předpokladu, že muži budou četnost bariér vnímat více než ženy. Získaná data jsme vygenerovali do kontingenční tabulky a k vyhodnocení použijeme Test nezávislosti Chí - kvadrát pro kontingenční tabulku (Chráška, 2007, s. 76- 79).

	Nemoc	Obtížnost studia	Dojždění	Malá motivace	Čas	Stres	Finance	Jiné	Celkem
Muži	11	3	1	2	1	1	4	1	24
Ženy	9	1	8	2	4	2	6	1	33
Celkem	20	4	9	4	5	3	10	2	57

Tabulka č. 6. Četnost bariér dle pohlaví

	Četnost	Nemoc	Obtížnost studia	Dojždění	Malá motivace	Čas	Stres	Finance	Jiné	Celkem
Muži	Pozor. (P) Oček. (O)	11 8,42	3 1,68	1 3,79	2 1,68	1 2,11	1 1,26	4 4,21	1 0,84	24
Ženy	Pozor. (P) Oček. (O)	9 11,58	1 2,32	8 5,21	2 2,32	4 2,89	2 1,74	6 5,79	1 1,16	33
Celkem		20	4	9	4	5	3	10	2	57

Tabulka č. 7. Očekávané a pozorované četnosti

Dle tabulky očekávaných a pozorovaných četností vyplývá, že nemůžeme test nezávislosti Chí- kvadrát použít. Test nezávislosti Chí- kvadrát nelze použít v případě, kdy ve více jak 20% polí kontingenční tabulky jsou očekávané četnosti menší než 5 a v případě, kdy je v některém poli menší než 1 (Chráška, 2007, s. 78). V našem případě očekávaná četnost menší než 5 je obsažena v 75% a v 1 poli je očekávaná četnost menší než 1.

Abychom mohli verifikovat hypotézu, shrneme si hodnoty jednotlivých bariér do bariér situačních a institucionálních dle jejich charakteru. Osobnostní jsme zahrnuli do institucionálních, protože vztah ke škole a vzdělávání je shodný.

	Výskyt bariér		Celkem
	institucionální	situační	
muži	7	17	24
ženy	6	27	33
celkem	13	44	57

Tabulka č. 8 Výskyt bariér v závislosti na pohlaví

Data vyhodnotíme pomocí Test nezávislosti Chí- kvadrát pro čtyřpolní tabulku (Chráška, 2007, s. 82- 83).

Údaje dosadíme do vzorce:

$$x^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a + b) \cdot (a + c) \cdot (b + d) \cdot (c + d)}$$

Význam jednotlivých písmen v matici polí čtyřpolní tabulky - viz tabulka č. 9 (Chráška, 2007, s. 83).

Tabulka č. 9 Matice čtyřpolní tabulky

	α	non α	
β	a	b	a+b
non β	c	d	c+d
	a+c	b+d	n

$$x^2 = 57 \cdot \frac{(7.27 - 17.6)^2}{24 \cdot 13 \cdot 44 \cdot 33} = 0,952$$

Po dosazení do vzorce vypočítáme hodnotu chí- kvadrátu $x^2 = 0,952$

Zjištění kritické hodnoty $x^2_{0,05}$

Kritická hodnota na hladině významnosti $x^2_{0,05}$ v 1. stupni volnosti = **3,841**

Výpočet těsnosti vztahu mezi jevy ve čtyřpolní tabulce

Ke zjištění těsnosti vztahu mezi jevy se u čtyřpolní tabulky používá tzv. ϕ - koeficient.

$$\text{Tento koeficient vypočítáme dle vzorce } r_{\phi} = \sqrt{\frac{x^2}{n}} r_{\phi} = 0,129$$

Interpretace

Vypočítaná hodnota testového kritéria Chí- kvadrát pro čtyřpolní tabulku je **menší než kritická hodnota testového kritéria $x^2_{0,05}$** . Proto **zamítáme alternativní hypotézu a přijímáme hypotézu nulovou**. Dle výsledků můžeme tedy konstatovat, že **neexistují významné rozdíly ve výskytu bariér v závislosti na pohlaví**. Závislost mezi měřenými jevy dle koeficientu je nízká.

8.1.2 Vliv přínosu v životě na postoj ke stárnutí

Jakou měrou se lepší komunikace s okolím podílí na pozitivním přístupu ke stárnutí?

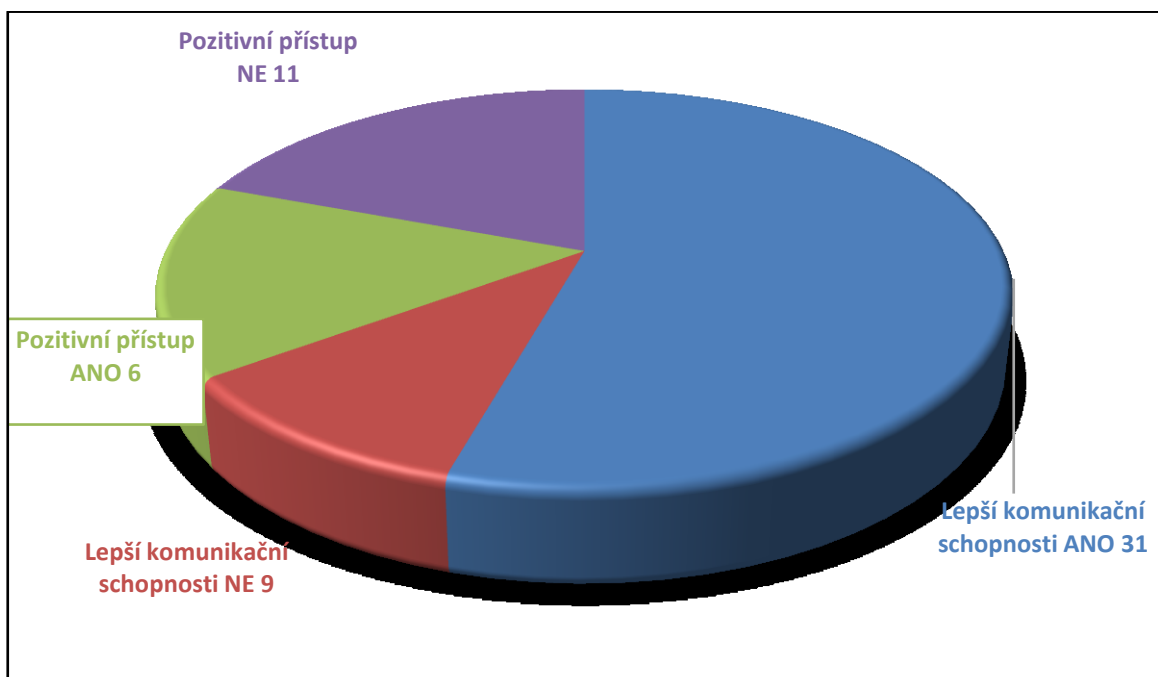
H_0 : Předpokládáme, že u seniorů není závislost mezi přínosem v životě - lepší komunikace se svým okolím a postojem - pozitivní přístup ke stárnutí.

H_A : Předpokládáme, že senioři uvádějící přínos v životě - lepší komunikace se svým okolím, zaujmou postoj - pozitivní přístup ke stárnutí.

Komentář

Při formulování této hypotézy jsme vycházeli z předpokladu, že senioři, kteří svým vzděláváním zlepšili komunikační schopnosti se svým okolím, budou zaujímat pozitivní postoj k přístupu ke stárnutí.

Získaná data jsme vygenerovali do čtyřpolní tabulky a data vyhodnotíme pomocí Test nezávislosti Chí- kvadrát pro čtyřpolní tabulku (Chrásková, 2007, s. 82- 83).

Graf č. 10: Četnost výskytu lepších komunikačních schopností v závislosti na pozitivním přístupu ke stárnutí

	Komunikační schopnosti		Celkem
	Ano	Ne	
Postoj ke stárnutí ANO	31	6	37
Postoj ke stárnutí NE	9	11	20
Celkem	40	17	57

Tabulka č. 10: Četnost výskytu lepších komunikačních schopností v závislosti na postoji ke stárnutí

Údaje dosadíme do vzorce:

$$x^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a + b) \cdot (a + c) \cdot (b + d) \cdot (c + d)}$$

Význam jednotlivých písmen je v Matici čtyřpolní tabulky, viz tabulka č. 9.

$$x^2 = 57 \cdot \frac{(31 \cdot 11 - 6 \cdot 9)^2}{37 \cdot 40 \cdot 17 \cdot 20} = 9,333$$

Po dosazení do vzorce vypočítáme hodnotu chí- kvadrátu $x^2 = 9,333$

Zjištění kritické hodnoty $x^2_{0,05}$

Kritická hodnota na hladině významnosti $x^2_{0,05}$ v 1. stupni volnosti = **3,841**

Výpočet těsnosti vztahu mezi jevy ve čtyřpolní tabulce

Ke zjištění těsnosti vztahu mezi jevy se u čtyřpolní tabulky používá tzv. ϕ - koeficient.

$$\text{Tento koeficient vypočítáme dle vzorce } r\phi = \sqrt{\frac{x^2}{n}} r\phi = 0,404$$

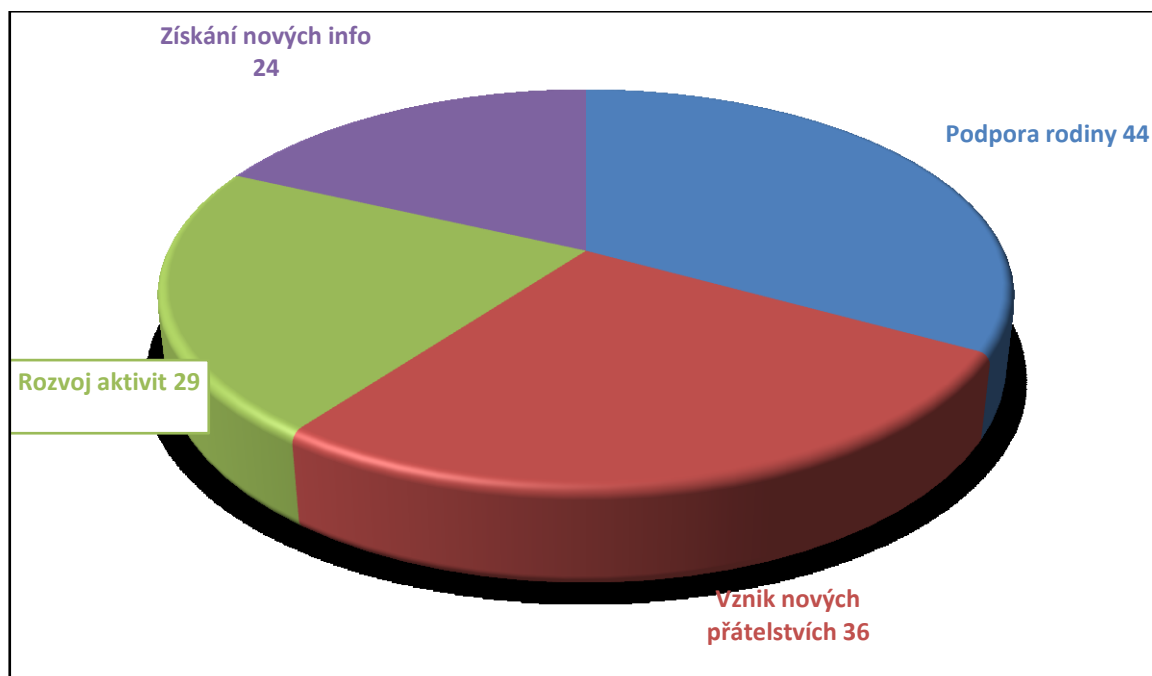
Interpretace

Vypočítaná hodnota testového kritéria Chí- kvadrát pro čtyřpolní tabulku je **větší než kritická hodnota testového kritéria $x^2_{0,05}$** . Proto **zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní**. Dle výsledků můžeme tedy konstatovat, že **existují významné**

rozdíly mezi přínosy v životě a postoji ke stárnutí. Lepší komunikace s okolím u seniorů pozitivně ovlivňuje postoj ke stárnutí. Závislost mezi měřenými jevy dle koeficientu je vysoká.

8.1.3 Vyhodnocení četnosti motivačních faktorů ve vzdělávání u seniorů

Vzhledem k tomu, že u vzdělávání seniorů nelze porovnávat závislost stimulů a motivace, četnost motivačních faktorů budeme vyhodnocovat popisnou formou. Četnost výskytu motivačních faktorů získaných výzkumem, porovnáme s teoretickými poznatky. Dle výsledků dotazníkového šetření je dle seniorů nejdůležitější **podpora rodiny- 44 dotazovaných (77%)**. Těsně za tímto faktorem seniori považují za důležité, **vznik nových přátelství- 36 respondentů (63%)**. Uspokojování sociálních potřeb je v našem výzkumu pro dotazované seniory prioritou. Dále uváděli **rozvoj svých aktivit- 29 respondentů (51%)** a také potřebu **získávání nových informací - 24 dotazovaných (42%)**. Kognitivní potřeby umístili seniori pro kvalitu života na druhé pozici žebříčku potřeb. **Užitečnost a rozvoj osobnosti** pro dotazované respondenty- seniory nejsou důležité. Tento motivační faktor uvedlo pouze **8 respondentů (14%)**. Co je důležité podotknout, je tvrzení, že při jakémkoli typu motivačního faktoru, dotazovaní pociťují ve vzdělávání **změnu postoje ke stárnutí 37 (65%)**.

Graf č. 11 Četnosti motivačních faktorů

Předpokládané užití výsledků v praxi

Problematika motivovanosti a výskytu bariér ve vzdělávání seniorů předpokládá zájem instituce zabývající se tímto vzděláváním o závěry této práce. Nejen A3V v Kopřivnici, ve kterém výzkum byl proveden, ale i v ostatních institucích, lze odvodit podobnost výskytu bariér a motivačních faktorů.

Zjištěné výsledky mohou sloužit k zefektivnění motivovanosti, rozšířením vzdělávacích aktivit a tím tak ke zvýšení pozitivního přístupu ke stárnutí.

9 SHRnutí EMPIRICKÉ ČÁSTI

V empirické části jsme zjišťovali motivaci a bariéry ve vzdělávání seniorů a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku. V úvodu jsme popsali metodologii potřebnou pro náš výzkum. Problematiku motivovanosti seniorů, výskytu bariér a možného využití vzdělávání seniorů jsme rozdělili do dílčích výzkumných otázek, na základě kterých jsme stanovili hypotézy. Vzhledem k tomu, že byl uskutečněn kvantitativní výzkum formou dotazníku, provedli jsme ověření výzkumného nástroje v předvýzkumu. Na základě výsledků byl nástroj upraven a dotazník rozdan mezi respondenty. Pro dosažení věrohodnosti byly použity otevřené a uzavřené a polootevřené otázky. Dotazník byl anonymní a návratnost byla uskutečněna v krátkém čase a 95 % návratností.

Výzkum jsme prováděli na A3V v Kopřivnici, kde posluchači - senioři byli generově vyrovnaná skupina ve věkovém rozmezí 60 - 80 let. Největší motivací ve vzdělávání považují senioři podporu rodiny a navazování nových kontaktů a přátelství. Nelze ani opomenout seberozvoj a udržení si elánu a svěžesti. 37 % dotazovaných s ohledem na vzdělávání změnilo svůj postoj ke stárnutí. Dokážou tento proces přijímat pozitivněji.

Relační část zjišťovala významnost výskytu bariér v závislosti na pohlaví. Tuto významnost jsme nezaznamenali. Neexistují významné rozdíly v četnosti bariér v závislosti na pohlaví. Při zjišťování změny postoje ke stárnutí v závislosti na přínosu v životě existují významné rozdíly mezi přínosy v životě a postoji ke stárnutí. Lepší komunikace s okolím u seniorů pozitivně ovlivňuje postoj ke stárnutí.

Závěry výzkumu lze zkoumat i do hloubky a to za pomoci kvalitativní metody, kde bychom shromažďovali data pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Takto provedený výzkum může pomoci nejen k nahlédnutí do problematiky motivů a bariér ve vzdělávání, ale také poskytnout podněty pro další rozvoj seniorů na základě rozšíření vzdělávacích programů pro tuto cílovou skupinu.

ZÁVĚR

Každý člověk během svého života prochází různými etapami, ve kterých se musí vyrovnat s vyskytujícími se změnami. Velké změny se proto vyskytují v období stárnutí a stáří. Snižují se duševní i fyzické schopnosti, role, sociální status a člověk v tomto období ztrácí pocit potřebnosti. Každý senior tyto změny vnímá rozdílně, protože neví, co ho v tomto období čeká. Nedokáže si představit, jak bude vyplňovat svůj volný čas a děsí ho představa nepotřebnosti pro společnost. Pro takové situace jsou důležité rodinné vztahy a pomoci jim hledat nový smysl života.

Současná společnost si nejen uvědomuje tuto problematiku, ale také vnímá růst této cílové skupiny. Fenomén stárnoucí populace se snaží řešit v programu celoživotního vzdělávání. Nabídka a rozvoj vzdělávacích institucí je jednou z možných aktivit, které chtějí u seniorů rozvíjet jejich aktivity a tím tak podporovat jejich pozitivní přístup ke stárnutí.

Navazování nových kontaktů, získávání přátel stejné věkové skupiny pro seniory je důležitým faktorem v ohledu vyrovnání se, se skutečností vzniklou odchodem do důchodu. Je to stadium, které umožňuje plnit si své neuskutečněné přání. Různorodá nabídka zájmových i vzdělávacích programů je jednou z možností jak se účastí na těchto aktivitách vyrovnat s problematikou stárnutí.

Pokud si společnost, rodina a senior ujasní odpověď na otázku „ Proč je vlastně dobré seniory vzdělávat?“ Bude dosaženo přínosu nejen pro společnost - integrace do společnosti, ale také pro seniory - obohacení života, zvýšená kvalita života. Vzděláváním seniorů se vytváří dobré podmínky pro mezigenerační dialogy a odbourává stereotypy ve společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTÁK, Jan. *Jak vzdělávat dospělé*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-87197-12-7.

ČORNANIČOVÁ, R. *Edukácia seniorov: vznik, rozvoj, podnety pregeragogiku*. Bratislava: UK, 1998. ISBN 80-223-1206-1.

ČORNANIČOVÁ, R. *Edukácia seniorov*. Bratislava: UK, 2007. ISBN 978-80-223-2287-4.

FÍŽOVÁ, L. Vzdelávanie seniorov v problematike zdravého starnutia. In *Zdravotnícke noviny. Príloha Lekárske listy*. Roč. 9. č. 21, 2004. ISSN 1335-4477.

HARTL, P. a H. HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1. s. 687-688

HARTL, P. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-841-7.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

HATÁR, C. *Inštitucionálna edukatívna starostlivosť o seniorov v Slovenskej republike*. Nitra: Pedagogická fakulta, UKF, 2005. ISBN 80-8050-821-6.

HETTEŠ, Miloslav. *Starnutie spoločnosti: vybrané kapitoly sociálnej práce so seniormi*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011, 191 s. ISBN 978-80-8132-031-6.

KALVACH, Z. Poznámky k univerzitám III. věku v kontextu gerontologie a geriatry. In KLEGA, V. *Senioři a univerzity III. věku: sborník příspěvků z pracovního semináře*. Olomouc: UP, 1995. s. 17 – 20. ISBN neuvedeno.

KNOTOVÁ, D. Zájmové vzdělávání dospělých. In RABUŠICOVÁ, M – RABUŠIC, L. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

KOCIANOVÁ, Renata. 2007. *Personální činnosti*. Praha: Mowshe pro Katedru andragogiky a personálního řízení Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2007. 178 s. ISBN 978-80-239-9211-3.

KRYSTOŇ, M. a kol. *Zájmové vzdelávanie dospelých: teoretické východiská*. Bánská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2011. ISBN 978-80-557-0211-7.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2.vyd. Praha: Grada, 2006, ISBN 80-247-1284-9, s. 204.

LIVEČKA, E. *Výchova ke stáří a ve stáří*. In Wolf, J. a kol. *Umění žít a stárnout*. Praha: Svoboda, 1992.

- MÁROVÁ, Z. *Být babičkou a mít babičku*. Praha: SPN, 1985, ISBN neuvedeno,
- MATÝSKOVÁ, D. Vybrané psychologické aspekty vzdělávání seniorů. In ŠEMBEROVÁ, J. *Vzdělávání seniorů na vysokých školách v české republice 2004: sborník příspěvků z konference dne 19. – 20. 5. 2004*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004. ISBN 80-7040-746-8.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
- MÜHLPACHR, P. *Andragogika*. Brno: IMS, 2010. s. 18
- NAKONEČNÝ, Milan. 1992. *Motivace pracovního jednání a její řízení*. Praha: Management Press, 1992. 258 s. ISBN 80-85603-01-2.
- ONDRÁKOVÁ, Jana. *Hlavní faktory cizojazyčné výuky seniorů*. In: *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 107–132 s. ISBN 978-80-7465-038-3.
- PACOVSKÝ, V. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990, ISBN 80-201-0076-8
- PALÁN, Z. *Výkladový slovník: lidské zdroje: výchova, vzdělávání, péče, řízení*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.
- PALÁN, Zdeněk. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2003, 199 s. ISBN 80-867-2303-8.
- PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 92 s. ISBN 80-244-0879-1.
- PLAMÍNEK, Jiří. *Vzdělávání dospělých*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 318 s. ISBN 978-80-247-3235-0.
- PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6. str. 33
- PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf, 2015, 96 stran. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-21.
- RABUŠICOVÁ, Milada (ed.) a Ladislav RABUŠIC (ed.). *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 339 s. ISBN 978-80-210-4779-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: příručka pro studenty*. Praha: Portál, 2005, 286 s. ISBN 80-7178-923-2.
- SRNEC, J. Novější poznatky psychologie a univerzita III. věku. In KLEGA, V. *Senioři a univerzity III. věku: sborník příspěvků z pracovního semináře*. Olomouc: UP, 1995. s. 36 – 39. ISBN neuvedeno.

STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Překlad Jiří Krejčí. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015, 232 stran. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5446-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-717-8308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VODÁK, Jozef a Alžbeta KUCHARČÍKOVÁ. *Efektivní vzdělávání zaměstnanců*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2011, 237 s. Management (Grada). ISBN 978-80-247-3651-8.

<http://casopis.vsehrd.cz/2010/06/vybrana-problematika-stari-v-cr/>

zdroj: *worldu3a.org*; 9. 4. 2018

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

A3V	Akademie třetího věku
Např.	Například
U3V	Univerzita třetího věku

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf č. 1. Důvody pro studium seniorů</i>	40
<i>Graf č. 2. Podpora rodiny ve studiu</i>	41
<i>Graf č. 3. Překážky ve studiu</i>	42
<i>Graf č. 4. Změny v životě</i>	43
<i>Graf č. 5. Nové vztahy ve skupině</i>	44
<i>Graf č. 6. Přínos v životě</i>	45
<i>Graf č. 7. Bariéry při studiu</i>	46
<i>Graf č. 8. V čem studium nejvíc ovlivnilo seniory</i>	47
<i>Graf č. 9. Reakce okolí na studiu</i>	47
<i>Graf č. 10. Četnost výskytu lepších komunikačních schopností</i>	51
<i>Graf č. 11. Četnosti motivačních faktorů</i>	54

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek č. 1. Maslowa hierarchie potřeb a hierarchie motivačního procesu</i>	24
<i>Obrázek č. 2. Alderferova teorie motivu</i>	26
<i>Obrázek č. 3. Pyramida učení seniorů</i>	28

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka č. 1. Účast respondentů v předvýzkumu</i>	36
<i>Tabulka č. 2. Přehled respondentů dle věku a vzdělání</i>	38
<i>Tabulka č. 3. Profese, kterou vykonávali senioři</i>	39
<i>Tabulka č. 4. Získávání informací o možnostech dalšího vzdělávání</i>	40
<i>Tabulka č. 5. Obory, které zajímají seniory</i>	43
<i>Tabulka č. 6. Četnost bariér dle pohlaví</i>	49
<i>Tabulka č. 7. Očekávané a pozorované četnosti</i>	49
<i>Tabulka č. 8. Výskyt bariér v závislosti na pohlaví</i>	50
<i>Tabulka č. 9. Matice čtyřpolní tabulky</i>	50
<i>Tabulka č. 10. Četnost výskytu lepších komunikačních schopností</i>	52

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník pro předvýzkum

P II Dotazník pro hlavní výzkum

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO PŘEDVÝZKUM

DOTAZNÍK

Vážení respondenti,

dovoluji si Vás poprosit o vyplnění dotazníku zaměřeného na motivaci, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku. Dotazník je anonymní a bude použit pouze pro účely výzkumu, který provádím v rámci zpracování bakalářské práce na téma:

„Motivace, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku“

Své odpovědi, prosím, vyznačte křížkem do uvedených čtverečků, případně stručně vypiš-
te.

Děkuji Vám za spolupráci.

Simona Zetková

studentka FHS UTB ve Zlíně

1. Pohlaví a věk:

	Žena	Muž
60 – 69		
70 – 79		
80 a více		

2. Nejvyšší dosažené vzdělání:

- základní
- vyučen v oboru
- středoškolské
- vysokoškolské

3. Profese, kterou jste vykonával/a:

4. Z jakých důvodů jste se rozhodl/a zahájit studium v pokročilém věku?

- navázání nových společenských kontaktů
- vyplnění volného času
- získání nových informací, vědomostí a dovedností
- útěk ze samoty
- vynahradiť si nemožnosť studovať v minulosti
- udržovať se fyzicky/ psychicky v kondici
- jiné _____

5. Jak získáváte informace o možnostech dalšího vzdělávání?(lze označit více možností)

- Informační nástěnka obce (města)
- Z medií (rozhlas, Tv, tisk)
- Známi, příbuzní
- Internet
- Jiné.....

6. Podporuje Vás rodina ve studiu?

- neutrální postoj rodiny
- ano, plná podpora
- ne, rodina neví o studiu
- rodina nesouhlasí se studiem

7. Vyskytly se během studia překážky, které Vám stěžují studium?

- ano, uveďte _____
- ne

8. Jaký obor vzdělávání Vás zajímá? (lze označit více možností)

- oblast nových technologií (práce s počítačem, Internet, mobilní telefony a jiné)
- cizí jazyky
- historie
- medicína, zdravotní věda
- psychologie, osobnostní rozvoj
- filosofie
- náboženství, duchovní nauky
- pohybové aktivity (jóga, turistika, společenské tance apod.)
- řemeslné, tvořivé činnosti (keramika, pletení, řezbářství, malba, fotografování)
- umění (divadlo, hudba, film, tvůrčí psaní apod.)
- technická oblast (modelářství, elektrotechnika, mechanika)
- ekonomie
- jiné _____

9. Jaké změny Vám přináší další vzdělávání v životě?

- více komunikuji se svým okolím
- lépe se orientuji ve změnách ve společnosti
- lépe hospodařím se svým časem
- více dbám na duševní hygienu a zdravý životní styl
- jiné, uveďte _____

10. Vznikly Vám nové vztahy ve vaší skupině?

- ano, stali se z nás přátelé
- mohu se na své „spolužáky“ spolehnout
- myslel/a jsem si, že budou lepší vztahy
- špatné vztahy

11. Jaký největší přínos v životě Vám přineslo/ přináší studium?

- vzdělávání udržuje duševní svěžest, větší elán a aktivitu
- vzdělávání napomáhá proti pocitům osamělosti a vlastní neužitečnosti
- vzdělávání umožňuje rozšiřování obzoru a celkový rozvoj osobnosti
- ve vzdělávání nevidím žádný přínos
- nevím, nedokážu posoudit

12. Jaké bariéry pocítujete při Vašem studiu? (pouze 1 odpověď)

- obtížnost studia
- dojíždění
- malá motivace do studia
- nedostatek času
- stres
- finance
- žádné
- jiné, uveďte _____

13. Je pro vás vzdálenost akademie rozhodující pro studium?

- ano, zvažoval/a jsem studium
- nedojíždím
- ne, nebylo rozhodující

14. V čem Vás studium nejvíce ovlivnilo?

- změnili mi můj pohled na sebe
- změnili můj přístup k učení na pozitivní
- zvýšili mi motivaci ke studiu
- změnili můj přístup ke stárnutí na pozitivní
- předali nové dovednosti/znalosti

15. Jak reaguje Vaše okolí na to, že studujete?

- vnímají mě jako potřebného/nou
- lidé z mého okolí si mě více váží
- častěji si přijdou pro radu
- jsou na mě pyšní
- postoj k mé osobě nezměnili
- jiné, uveďte _____

16. Náměty a připomínky

PŘÍLOHA PII: DOTAZNÍK PRO HLAVNÍ VÝZKUM

DOTAZNÍK

Vážení respondenti,

dovoluji si Vás poprosit o vyplnění dotazníku zaměřeného na motivaci, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku. Dotazník je anonymní a bude použit pouze pro účely výzkumu, který provádím v rámci zpracování bakalářské práce na téma:

„Motivace, bariéry a možnosti využití vzdělávání seniorů na Akademii třetího věku“

Své odpovědi, prosím, vyznačte křížkem do uvedených čtverečků, případně stručně vypiš-
te.

Děkuji Vám za spolupráci.

Simona Zetková

studentka FHS UTB ve Zlíně

1. Pohlaví a věk:

	Žena	Muž
60 – 69		
70 – 79		
80 a více		

2. Nejvyšší dosažené vzdělání:

- základní
- vyučen v oboru
- středoškolské
- vysokoškolské

3. Profese, kterou jste vykonával/a:

4. Z jakých důvodů jste se rozhodl/a zahájit studium v pokročilém věku?

- navázání nových společenských kontaktů
- vyplnění volného času
- získání nových informací, vědomostí a dovedností
- útěk ze samoty
- vynahradit si nemožnost studovat v minulosti
- udržovat se fyzicky/ psychicky v kondici
- jiné _____

5. Jak získáváte informace o možnostech dalšího vzdělávání?(lze označit více možností)

- Informační nástěnka obce (města)
- Z medií (rozhlas, Tv, tisk)
- Známí, příbuzní
- Internet
- Jiné.....

6. Podporuje Vás rodina ve studiu?

- neutrální postoj rodiny
- ano, plná podpora
- ne, rodina neví o studiu
- rodina nesouhlasí se studiem

7. Vyskytly se během studia překážky, které Vám stěžují studium?

- ano, uveďte _____
- ne

8. Jaký obor vzdělávání Vás zajímá? (lze označit více možností)

- oblast nových technologií (práce s počítačem, Internet, mobilní telefony a jiné)
- cizí jazyky
- historie
- medicína, zdravotnictví
- psychologie, osobnostní rozvoj
- filosofie
- náboženství, duchovní nauky
- pohybové aktivity (jóga, turistika, společenské tance apod.)
- řemeslné, tvořivé činnosti (keramika, pletení, řezbářství, malba, fotografování)
- umění (divadlo, hudba, film, tvůrčí psaní apod.)
- technická oblast (modelářství, elektrotechnika, mechanika)
- ekonomie
- jiné _____

9. Jaké změny Vám přináší další vzdělávání v životě?

- více komunikuji se svým okolím
- lépe se orientuji ve změnách ve společnosti
- lépe hospodařím se svým časem
- více dbám na duševní hygienu a zdravý životní styl
- jiné, uveďte _____

10. Vznikly Vám nové vztahy ve vaší skupině?

- ano, stali se z nás přátelé
- mohu se na své „spolužáky“ spolehnout
- myslel/a jsem si, že budou lepší vztahy
- špatné vztahy

11. Jaký největší přínos v životě Vám přineslo/ přináší studium?

- vzdělávání udržuje duševní svěžest, větší elán a aktivitu
- vzdělávání napomáhá proti pocitům osamělosti a vlastní neužitečnosti
- vzdělávání umožňuje rozšiřování obzoru a celkový rozvoj osobnosti
- ve vzdělávání nevidím žádný přínos
- nevím, nedokážu posoudit

12. Jaké bariéry pocítujete při Vašem studiu? (pouze 1 odpověď)

- obtížnost studia
- dojíždění
- malá motivace do studia
- nedostatek času
- stres
- finance
- žádné
- jiné, uveďte _____

13. V čem Vás studium nejvíce ovlivnilo?

- změnili mi můj pohled na sebe
- změnili můj přístup k učení na pozitivní
- zvýšili mi motivaci ke studiu
- změnili můj přístup ke stárnutí na pozitivní
- předali nové dovednosti/znalosti

14. Jak reaguje Vaše okolí na to, že studujete?

- vnímají mě jako potřebného/nou
- lidé z mého okolí si mě více váží
- častěji si přijdou pro radu
- jsou na mě pyšní
- postoj k mé osobě nezměnili
- jiné, uveďte _____

15. Náměty a připomínky
